

Borta bra - men hemma bäst!

Farsta församlings revisited

2000 – 2012

Charlotte Engel 2013

Förord

År 2000 genomförde jag en omfattande diakonal inventering i Farsta församling. Efter ett stort antal intervjuer med såväl medarbetare i församlingen som företrädare för församlingens närområde fick rapporten som uppdraget resulterade i rubriken ”Medan tid är...” Rubriken illustrerades av en bomb med stubinråden tänd. Det var en tid präglad av oro inför de förändrade relationerna mellan kyrka och stat, de ekonomiska konsekvenserna av detta och de nya krav och utmaningar medarbetarna stod inför. Men det var även en tid då den sociala utsattheten i församlingens närområde var påtaglig och de diakonala behoven stora. I förordet skrev jag att rubriken, trots detta dramatiska val av illustration, inte var att ”förstå som förmanande, utan istället som hoppingivande.”

När jag tolv år senare återvände till Farsta församling var jag helt oförberedd på att rapporten hade spelat roll för den diakonala utvecklingen i församlingen. Jag var dessutom oförberedd på den övergripande vision som formulerats, att bidra till att skapa det sköna livet för församlingsborna. Istället för den bomb som illustrerat min rapport, var den grafiska beskrivningen av den tänkta vägen till detta det sköna, församlingsinstruktionen, en blomma...

Det hade uppenbarligen skett ett både stort och spännande förändringsarbete i Farsta församling under de år som gått, och som med all utveckling, väcker det nya frågor om församlingens diakonala verksamhet i dag och framledes.

Stort tack till kyrkoråd och kyrkoherde Anders Ekhem i Farsta församling som gav mig möjlighet att genomföra denna uppföljande studie. Stort tack även till medarbetare i församlingen som ställt sin tid och sina tankar till mitt förfogande!

Uppsala den 1 maj 2013

Charlotte Engel

Bakgrund

Att inventera församlingsdiakoni

Under 1990-talet ställdes Svenska kyrkans församlingar inför en ny situation, av betydelse inte minst för det diakonala arbetet. Den då pågående ekonomiska recessionen i samhället och dess återverkningar blev allt tydligare samtidigt som år 2000 och de förändrade relationerna mellan kyrka och stat stod för dörren. Den förändrade situationen i såväl samhälle som kyrka avspeglade sig bland annat i ett antal kartläggningar eller inventeringar som började genomföras på det diakonala fältet. Bakgrunden till dessa syntes vara antagandet att en god beredskap inför en osäker framtid krävde kännedom om situationen som den var just då, i såväl enskilda församlingar som deras närområden. Behovet av kunskap ökade i samband med de förändringar och nya villkor som gällde för Svenska kyrkans församlingar från och med millennieskiftet.

Genom kyrkoordningen år 2000 blev diakonatet teologiskt och kyrkorättsligt reglerat som en av tre vigningstjänster inom Svenska kyrkan. Uppfattningen att diakoni och diakonalt arbete utgör en central del av Svenska kyrkans arbete fick en odiskutabel legitimitet. I kyrkoordningen framkommer klart att Svenska kyrkan inte fullt ut kan vara kyrka diakoni förutan. Om ett av skälen till att inlemma diakonerna i vigningstjänsten var att synliggöra diakonin, var ett annat att synliggöra dem som diakonerna sägs företräda, nämligen människor i utsatta och marginaliserade livssituationer.¹ I beskrivningarna av det diakonala uppdraget är betoning av uppdragets särskilda inriktning mot människor i utsatthet, mot lidande och nöd, tydlig. I inledningstexten till kyrkoordningens sjunde avdelning kan man läsa att diakoner ska

... genom sin gärning vara ett barmhärtighetens tecken i både församling och samhälle. Diakonen har ett ansvar att göra kärlekens gärningar, särskilt mot utsatta människor. Uppgifterna varierar beroende på de lokala sociala behoven och församlingarnas strukturer och diakonala prioriteringar. Uppdraget har en karitativ inriktning som också kan komma till uttryck exempelvis i undervisning. Varhelst det finns mänsklig nöd är det diakonens kallelse att ingripa och inspirera andra att ta ansvar.

---

¹ Svenska kyrkan och uppgiften. Diakoni 2000:21

I kyrkoordningen slås också fast att diakoner har en teckenfunktion. Denna teckenfunktion skall för det första omsättas i praktiskt handling (diakonen skall *göra* kärlekens gärningar, har en kallelse att *ingripa*). För det andra skall denna handling riktas mot människor i nöd. År 2000 gav Nämnden för kyrkolivets utveckling ut skriften *Svenska kyrkan och uppgiften. Diakoni*. Där betonas vikten av samhällsanalys. Det är i tolkningen av tidens skeende mot bakgrund av begrepp som ”vanmakt, utanförskap och skuld”, i en analys som tar sin utgångspunkt i den ”sårbara människans perspektiv”,² som kyrkans diakonala uppdrag skall utformas. Samhällsanalysen skall dessutom vara ett redskap i arbetet med att förändra samhällsstrukturer.

Diakoni är politik i den meningen att Svenska kyrkan, tvärs över alla partigränser, vill synliggöra strukturella orättvisor som drabbar människor p.g.a. kön, klass, bostadsort eller etnisk tillhörighet. Detta är en del av kyrkans profetiska kallelse, kallelsen att ge röst åt dem som inte själva förmår göra sin röst hörd.³

I vigningsordningen för diakoner blir det även tydligt att diakoner aktivt ska ”uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd.” Det finns således en diakoniförståelse inom Svenska kyrkan som talar om att församlingarnas diakonala uppdrag framför allt är att söka upp, företräda och rikta insatser mot särskilt utsatta och marginaliserade grupper samt att uppdraget ska ta form mot bakgrund av en samhällsanalys. En rad tidigare studier hade emellertid visat att det diakonala arbete som Svenska kyrkans församlingar de facto utförde, nödvändigtvis inte fullt ut motsvarade en sådan diakoniförståelse. Diakonalt arbete som riktade sig till särskilt utsatta grupper förekom endast i begränsad omfattning.⁴ Detta innebar i sin tur att det tycktes finnas en brist på korrespondens mellan hur det diakonala uppdraget å ena sidan formuleras och hur det å den andra prioriterades och realiserades i praktiken. Detta var utgångspunkten för sex diakonala inventeringar som genomfördes mellan åren 1997 och 2001. Ett syfte med inventeringarna var att synliggöra och problematisera förhållandet mellan församlingarnas pågående och även önskvärda diakonala arbete, och den sociala situationen och de sociala behov som fanns i församlingarnas närområde.⁵ Inventeringarna omfattade intervjuer med drygt 160 medarbetare och förtroendevalda i dessa församlingar och med ett motsvarande antal aktörer i församlingarnas närområden.

---

² Svenska kyrkan och uppgiften. Diakoni 2000:21

³ A.a: 8.

⁴ Se exempelvis Alwall J & Geyer K 1991; Bäckström A 1994; Bromander J & Engel C, Linde S 2001; Bromander J 2005.

⁵ Engel C 2002a, 2002b, 2006.

När Svenska kyrkans uppdrag att utöva diakoni skall beskrivas, är det ofta ett tjänande med Jesus som förebild som lyfts fram, i synnerhet Jesus solidaritet med människor som sägs vara ”såriga”, ”trasiga” och ”nedtrampade”, människor som ingen annan ser, som ingen annan vill ha med att göra. Men hur såg det arbete som ett antal av Svenska kyrkans församlingar bedrev runt millennieskiftet ut, mot bakgrund av en sådan tolkning av det diakonala uppdraget? Var det mot dem som i vår samtid kan beskrivas som de trasiga och nedtrampade som detta arbete riktade sig? Eller var det andra grupper som stod i fokus för församlingarnas⁶ diakonala uppmärksamhet, och i sådana fall vilka – och varför just dessa? Detta var exempel på de frågor som de diakonala inventeringarna försökte besvara.

Runt år 2000. Församlingar i en brytningstid

När resultaten från de genomförda inventeringarna sammanfattades, var den första viktiga slutsatsen från analysen att såväl medarbetare som förtroendevalda uppfattade att församlingarna till följd av en rad olika faktorer befann sig i en brytningstid. Kyrka – statreformen väckte frågor om tillhörighet, och en oro inför en allt mer ansträngd ekonomi. Reformen uppfattades öka risken för ytterligare marginalisering och ställa nya krav på församlingarnas relation till sin omvärld – en omvärld där såväl demografiska som sociala strukturer dessutom var stadda i förändring. Dessa förändrade villkor skapade behov av omprioriteringar inom församlingarnas verksamheter. Den tydligaste, var en önskvärd förskjutning av tyngdpunkten från en inriktning mot en äldre kyrk-van målgrupp till en yngre kyrkligt distanserad mellangeneration. Att skapa en församling möjlig och attraktiv för mellangenerationen att identifiera sig med, framstod som den stora och gemensamma utmaningen i församlingarna. Det fanns ekonomiska skäl för att motivera kyrkligt distanserade att kvarstå som kyrkotillhöriga. Det var också ett sätt att motverka att en åldrande och decimerad församlingskärna helt skulle dö ut. För att skapa en ny, frisk kärna uppfattades det som nödvändigt att prioritera verksamhet bland exempelvis barnfamiljer och deras ungdomar. Det fanns dessutom en önskan hos vissa medarbetare att möta aktiva människor som var ”dem lika” och som kunde erbjuda ett ömsesidigt och personligt utbyte. Med denna önskvärda förskjutning av prioriteringar följde emellertid en metodkris. Traditionella verksamheter och tillvägagångssätt som inte längre fungerade behövde bytas ut mot nya sätt att arbeta. Arbetssätt som enligt medarbetarna borde präglas av kunskap, kompetens och kvalitet.

---

⁶ Med ”församling” avses i det följande den formellt definierade enheten: församlingen som bedriver verksamheter, prioriterar och utvecklar sitt arbete, som är en organisation som både är avgränsad i förhållande till sin sociala omvärld och har en uppgift att fylla i relation till denna.

Den glaskupa som många ansåg isolerade den egna församlingen från omvärlden, behövde lyftas av. En bättre marknadsföring, men även ett församlingshem öppet för alla, uppfattades kunna bidra till nya och förstärkta befintliga relationer till det egna närområdet.

Förändrade diakonala prioriteringar

Den andra viktiga slutsatsen var att det på denna brytningstid följde en förskjutning av församlingarnas diakonala fokus. För det första ifrågasattes en tidigare, generellt inom Svenska kyrkan, högt prioriterad äldreverksamhet. Verksamhetens relevans uppfattades ha minskat, dels mot bakgrund av den slentrian och brist på analys som sades känneteckna arbetet, dels mot bakgrund av den efterfrågade omprioriteringen från en äldre kyrkvan till en yngre kyrkligt distanserad generation församlingsbor. Trots att det fanns en uppenbar svårighet inom församlingarna att formulera en gemensam diakonisyn och att identifiera det specifika med de vigda diakoners tjänst och arbetsuppgifter, fanns det stor samstämmighet runt en önskvärd ny utformning av församlingsdiakoni – både av diakonernas funktion och av deras personliga förhållningssätt. Församlingarnas diakoner sågs inte sällan av övriga medarbetare som de i församlingen minst diakonala, eftersom deras arbete betraktades som äldreverksamhet snarare än som diakoni. Det som sades känneteckna ett *diakonalt* arbete, uppgavs vara att det riktades mot nya grupper, på för församlingen nya arenor i samhället. Diakonalt arbete blev ofta identifierat med de diakoner som utförde det, så på en önskan om en ny typ av diakonalt arbete följde en efterfrågan på en ny typ av diakoner med ”rätt” egenskaper för att iscensätta mötet med den eftertraktade mellangenerationen.

Utsatta grupper med en även fortsättningsvis låg prioritet

Om insatser mot en aktiv mellangeneration föreföll få allt högre prioritet i de församlingar som undersöktes, gavs insatser mot särskilt utsatta och marginaliserade grupper fortsatt låg – och om möjligt ännu lägre prioritet än tidigare. Det diakonala uppdraget har två olika sidor; att söka upp och bistå människor i en särskilt utsatt livssituation, och att påtala och verka för förändring av de villkor som skapar utsattheten.⁷ Även om båda dessa sidor av uppdraget betonas och bedöms ha en avgörande betydelse för kyrkans trovärdighet, var detta något som sällan realiserar inom ramen för församlingarnas verksamhet. Församlingarnas medarbetare lyfte istället fram en rad faktorer som de uppfattade som hinder för att ett diakonalt arbete riktat till särskilt utsatta grupper skulle komma till stånd. En sådan faktor var osäkerheten runt var ansvaret för svåra

---

⁷ Se exempelvis Hallonsten S 1995; Engström B 1996; Nordstokke K 1998

sociala problem skulle ligga; var det kyrkans sak att träda in där det offentliga skydds nätet falerar, eller inte? Kyrkoordningen gav inget svar på denna fråga. Den visar tvärtom på en paradoxal inställning där den enskilda församlingen å ena sidan har ansvar för alla som vistas inom dess gränser, samtidigt som det å den andra är församlingen själv som avgör både om man vill prioritera diakoni och diakonalt arbete, och vilken inriktning ett sådant arbete skall ha. Frågan om den enskilda församling som väljer bort insatser exempelvis riktade till en drivande hemlös dagbefolkning som rör sig inom dess gränser, handlar *mot* kyrkoordningens vistelsebegrepp, eller *i enlighet med* kyrkoordningens subsidiaritetsprincip⁸ som legitimerar det lokala självbestämmandet kvarstår.

En annan faktor som församlingarnas medarbetare lyfte fram som ett hinder för att rikta insatser till dem som var särskilt utsatta och marginaliserade, var att de djupa sociala problem som finns hos dessa människor kan vara allt för svåra för enskilda församlingar att hantera. En första relevant fråga som dessa resultat väckte, är naturligtvis i vilken grad diakoner har kompetens att bedriva ett arbete med personer i utsatta situationer, och vilka former av utsatthet de i så fall har kompetens för. Även om diakoner kan sakna utbildning och träning för specifika sociala problem, kan de, enligt Rolf Stål, professor i socialt arbete, tillföra ett förhållningssätt som gör arbetet framgångsrikt. Ett sådant förhållningssätt genomsyras enligt Stål av bland annat ”intresse för, nyfikenhet på och respekt för mottagaren”.⁹ Det är mot bakgrund av en sådan förståelse vi skulle kunna tolka det diakonala uppdraget att företräda och rikta insatser särskilt mot utsatta människor som möjligt. Det är dessutom mot bakgrund av en sådan förståelse som den kritik som inte sällan riktas mot en ”räddhåsen” och ”bekväm” diakoni blir begriplig.¹⁰ Det är inte alltid förväntningarna på ett kunskapsbaserat socialt arbete som församlingarna uppfattas sakna förutsättningar att uppfylla – det är kanske snarare förväntningar på sociala insatser som kännetecknas av ett förhållningssätt baserat på medmänsklighet, tillit och respekt som inte infrias. Ingenting i de undersökta församlingarna visade emellertid att överbryggandet av dessa hinder uppfattades som en önskvärd diakonal utveckling, eller som en utmaning angelägen för församlingarna att anta. Istället kunde man förmoda att församlingarnas önskan att i första hand nå en aktiv, mer välanpassad mellangeneration, i kombination med en ökad betoning av ömsesidigt utbyte mellan församlingarnas medarbetare och dessa församlingsbor, ytterligare

---

⁸ Iden med subsidiaritetsprincipen ”är alltså att ’högre organ’ i samhället är till för att stödja lägre och inte tvärtom. Detta är inte en decentraliseringsprincip. Decentralisering förutsätter att det finns befogenheter som kan flyttas nedåt från högre till lägre organ. Enligt subsidiaritetsprincipen är bara den omvända vägen möjlig”. Kyrkomötets ordförande C-G von Ehrenheim i Edqvist G 2000:55.

⁹ Stål R 1997:84.

¹⁰ Se exv. Säfström B 1994; Svensson E-L 2002; Björklund K et.al 2004.

skulle komma att förstärka bilden av en diakoni för särskilt utsatta som en målsättning ingen hade för avsikt att nå. Återbesöket i Farsta, en av de studerade församlingarna, visade emellertid på en helt annan utveckling än den jag förutspått.

Farsta församling år 2000

En nyhet i kyrkoordningen var att det för varje församling skulle finnas en församlingsinstruktion, utarbetad av kyrkoherden och kyrkorådet i församlingen i samråd med domkapitlet. Instruktionen skulle innehålla ett pastoralt program för församlingens grundläggande uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Utarbetandet av en församlingsinstruktion skulle ge församlingen möjlighet att stanna upp, tydliggöra de förutsättningar som rådde, och utarbeta riktlinjer inför framtiden. En av de församlingar där en diakonal inventering genomfördes var Farsta församling. Uppdraget att genomföra en diakonal inventering i församlingen var direkt kopplat till församlingens pågående arbete med att utarbeta en första församlingsinstruktion. Den diakonala inventeringen gav församlingen¹¹ en möjlighet att göra en översyn av sin verksamhet. En kartläggning av församlingens insatser och av närområdet ur diakonal/social synvinkel, gav en bild av de rådande förhållandena. Bilden speglade dels församlingens egen verksamhet så som den kom till uttryck i statistik, verksamhetsberättelser, måldokument, befattningsbeskrivningar etc samt genom 27 intervjuer med representanter för kyrkoråd, med kyrkoherde och medarbetare. Den speglade dessutom situationen i församlingens närområde så som den presenteras genom statistik från kommun och övriga myndigheter samt genom 48 intervjuer med företrädare för bland annat myndigheter, organisationer, institutioner och föreningar. Behovsområden såväl som erfarenheter av - och förväntningar på församlingens arbete lyftes fram.

Stadsdelsområdet Farsta

Farsta församling, en av landets största med sina drygt 40 000 församlingsbor, är belägen i Söderort utanför Stockholm. Församlingens geografiska omfattning överensstämmer med stadsdelsområdet Farsta. 1990-talet hade för såväl församling som stadsdelsområde präglats av genomgripande förändringar, och den diakonala inventeringen synliggjorde uppfattningar om att de förändringar som skedde medfört såväl en positiv som en negativ utveckling.

---

¹¹ När det i denna rapport talas om ”församling” så görs det i en *formell* mening: församlingen som *organisatorisk storhet*. Församlingen är (som vi redan har berört) också något annat: den består av människor, och dessa människor befinner sig både *i församlingen* och *i omvärlden*. Församlingen som gemenskap är länkad till lokalsamhällets övriga gemenskaper, och förändringar och problem i dessa gemenskaper påverkar i sin tur församlingsgemenskapen. Den formellt definierade församlingen – församlingen som *bedriver verksamheter, prioriterar och utvecklar sitt arbete* – är dock en organisation som både är avgränsad i förhållande till sin sociala omvärld och har en uppgift att fylla i relation till denna

Stadsdelsområdet Farsta motsvarar idag det som tidigare var stadsdelsområdena Farsta och Söderled. En första omorganisation skedde i samband med stadsdelsreformen år 1996 och en andra, och mer genomgripande förändring skedde när två stadsdelsområden år 1999 slogs samman till en gemensam. Vid millennieskiftet kännetecknades den sociala situationen i stadsdelsområdet Farsta bland annat av en hög andel invånare med låg utbildningsgrad, en hög andel arbetslösa varav andelen med utomeuropeisk härkomst var bland de högsta i Stockholm samt en hög andel hushåll som uppbar försörjningsstöd. Det skedde dessutom en inflyttning till stadsdelsområdet av personer som var i behov av särskilt stöd – unga med psykiska funktionshinder och etniska grupper med svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Under år 2000 och åren dessförinnan hade fortgående omorganisationer skett, framför allt till följd av ett stort ekonomiskt underskott. Förändringarna tolkades å ena sidan som positiva emedan organisationen blivit mer kostnadseffektiv och invanda arbetssätt utvecklats. Å andra sidan fanns en oro hos såväl chefer på mellannivå som anställda inom olika verksamheter inför de effekter omorganisationerna kunde få, framför allt för redan svaga grupper. En konsekvens som påtalades, var att insatser till följd av ett minskat utrymme för såväl förebyggande som samverkande arbete tenderade att bli allt mer akuta eller händelsestyrda på bekostnad av personkännedom och helhetssyn. En annan konsekvens sades vara att personer i en mycket utsatt situation föll utanför de befintliga insatserna. Vid tiden för den diakonala inventeringen fanns exempelvis påtagliga problem att hitta adekvata boenden för hemlösa personer med en dubbeldiagnos samt att hitta relevanta insatser dels för ungdomar ”utanför” och dels för ett ökande antal heroinmissbrukare. Ett minskat förebyggande arbete uppfattades bli särskilt allvarligt mot bakgrund av en förändrad såväl social som psykiatrisk problematik där behovet av nya metoder avseende uppsökande insatser var påtagligt.

Med en kyrko-ovan mellangeneration i fokus

Även Farsta församling hade genomgått ett påtagligt förändringsarbete under 1990-talet. En övergripande målsättning hade formulerats som på ett konkret sätt påverkat framväxten av församlingens tre distrikt och en gemensam ansats att skapa kontaktytor mot en kyrko-ovan mellangeneration. Vid tiden för den diakonala inventeringen utgjorde således ett tydligt fokus verksamheter med inriktning på barn, föräldrar och ungdomar. Ett annat utgjorde utvecklingen av nya och alternativa gudstjänstformer. Församlingens tre distrikt skilde sig åt bland annat avseende den socioekonomiska och demografiska strukturen i de stadsdelar distrikten omfattar och avseende den ”inre” kulturen inom de olika arbetslagen. Det minsta distriktet, *Sköndal*, motsvarar stadsdelen Sköndal och betecknades som församlingens mest stabila distrikt. Ett

väl fungerande arbetslag stod i den bäst bemedlade stadsdelen framför allt inför utmaningen att göra kyrkan i Sköndal till en ”kyrka för hela stadsdelen”, och inte bara en kyrka för dem som bodde inom Stiftelsen Stora Sköndals murar. Detta innebar bland annat att bygga nätverk men även att hitta arbetsätt som kunde möta en dold, eller föga uppenbar nöd. Distriktet *Farsta strand/Fagersjö* var församlingens största och socialt sett tyngsta distrikt. Cirka 17.000 församlingsbor levde i de stadsdelar som var sämst bemedlade med avseende på bland annat utbildnings- och inkomstnivå samt förankring på arbetsmarknaden. Drygt tusen personer bodde dessutom i Larsboda, en av de bäst bemedlade stadsdelarna. Precis som i Sköndal stod distriktet inför utmaningen att göra ”kyrkan känd” då tidigare lokaler i Farsta centrum och i Fagersjö ersatts av en nybyggd kyrka i Farsta Strand. En annan utmaning inom distriktet var samarbetet mellan tre av distriktets medarbetare och baptistförsamlingen i Centrumkyrkan. *Söderledsdistriktet* utgjorde centrum i församlingen. Där fanns den centrala förvaltningen och såväl kanslichef som kyrkoherde hade sina arbetsrum där. Distriktet var befolkningsmässigt det näst största och hade en jämnare fördelning än övriga distrikt av församlingsbor i stadsdelar som kan betecknas bäst- (knappt fyra tusen), mellan- (runt sjutusen) samt sämst bemedlade (knappt fyratusen). Det var inom medarbetarlaget i Söderledsdistriktet som olika uppfattningar om effekterna av det sedan 90-talet pågående utvecklingsarbetet kom till tydligast uttryck. Å ena sidan lyfte man bland annat fram förlusten av en stabil och kyrko-van församlingskärna men även förlusten av aktiviteter och gudstjänstformer som hade kunnat skapa kontinuitet och igenkännande hos såväl gamla som nya besökare. Äldre församlingsbor uppfattades ha fått en överlag mer undanskymd plats i församlingen. Å andra sidan tecknades ett församlingsarbete i framkant, i fas med den pågående utvecklingen i samhället, ett arbete som med stor öppenhet sades förmå möta behov även hos helt nya grupper av församlingsbor. Däremellan fanns uppfattningar som talade om behovet av balans mellan tradition och nytänkande, som såg risker förbundna med såväl en för stark polarisering inom personalgruppen som med en allt för nydanande profilering. En begynnande trötthet och tendens till utbrändhet såväl som ett allt för utslätat utbud sades emellertid kunna bli effekterna av ett församlingsarbete som ständigt sökte attrahera nya mer eller mindre temporära besökare.

En kyrka för de perfekta? Diakonala utmaningar och en nystart

Den övergripande betoningen av insatser för barn och familj inom församlingen svarade väl mot de förväntningar som företrädare för närområdet riktade mot Farsta församling. Behovet av föräldrastödande insatser var stort och förutsättningarna att arbeta förebyggande goda. Församlingens verksamheter riktade till utsatta barn och unga var stödgrupper för barn i sorg och

Humlan, stödgruppsverksamhet för barn och ungdomar som lever i en familj där någon är beroende av alkohol eller droger. Även förutsättningarna för församlingen att aktivt arbeta för att föregripa en segregation inom stadsdelsområdet uppfattades som goda, men bortsett från bland annat det integrationsarbete som bedrevs i samarbete med baptistförsamlingen i Centrumkyrkan, föreföll merparten av församlingens insatser år 2000 riktas framför allt mot församlingsbor i en mer stabil livssituation. Risken att kyrkan skulle bli ”till för de perfekta” lyftes fram, och frånvaron av ett socialt inriktat diakonalt arbete påtalades.

Diakonin i Farsta församling stod inför nya utmaningar. Från närområdets sida riktades en förväntan mot församlingen att på ett tydligare sätt finnas till för utsatta grupper, inte minst ungdomar och personer med psykiska funktionshinder. Det framkom dessutom en tydlig förväntan på den roll församlingen skulle kunna spela som ett ”kitt” eller en ”förtätning” i en tid när mellanrummet mellan enskilda och lagstadgade åtgärder sades öka och uttunnningen av såväl grundläggande värderingar som vuxennärvaro tilltog bland barn och ungdomar. Församlingen antogs kunna bidra till en förtätning såväl genom gemenskap och vuxennärvaro som genom att förstärka grundläggande värderingar. Korsvisa nätverk, gemenskap och kontakter på ett kamratligt plan, gränsöverskridande mötesplatser såväl generationer som etniska grupper emellan antogs kunna minska det tilltagande avståndet människor emellan.

Diakonin i Farsta församling stod inte bara inför de nya utmaningar som aktörer i närområdet framhöll, utan även för en nystart ”internt”; för det första med två relativt nytillträdda diakoner som med stor frihet skulle söka nya vägar inom Sköndal och Farsta/Fagersjödistrikten. För det andra genom en diakon som skulle ingå i ett socialt profilerat diakonalt arbete i Centrumkyrkan. För det tredje inom Söderled, dels genom en önskan om omprioritering av det diakonala arbetet till förmån för ett mer utåtriktat och uppsökande arbete, dels genom en nyinrättad ungdomsdiakontjänst. Betoningen av diakoni sades öka och medarbetarna pekade på behovet av att utveckla det diakonala arbetet. En slutsats från den diakonala inventeringen var mot bakgrund av detta att en grundläggande diskussion där samtliga medarbetare deltog var nödvändig. Frågan om hur församlingens gemensamma uppdrag att bedriva diakoni skulle genomföras sades bäst kunna besvaras om samtliga medarbetare gjordes delaktiga i och gav sitt bidrag till en intern reflexion runt detta.

Farsta församling år 2012

Den inledande studien visade sammanfattningsvis att fanns en tydlig och övergripande vision i församlingen vid millennieskiftet. Oro inför de eventuella konsekvenserna av de förändrade relationerna mellan kyrka och stat år 2000 var gissningsvis ett av skälen till den tydligt uttryckta ambitionen att nå de vad vi kan kalla kyrkligt distanserade församlingsborna. Denna ambition hade dels sin grund i en oro inför förändrade ekonomiska villkor om många avsåg sig sin kyrkotillhörighet när avgiften blev frivillig, men den hade även sin grund i önskan att utöka en allt mer decimerad församlingskärna, framför allt bestående av äldre kyrk-vana, med yngre generationer, som i högre grad skulle kunna bidra till en gemenskap byggd på ömsesidighet och jämlika möten mellan människor ”mitt i livet”. Denna övergripande ambition sadades emellertid få vissa konsekvenser; å ena sidan ett uppfattat förtylligande av aktiviteter skapade för att passa kyrkligt distanserade församlingsbor, å den andra en allt tydligare värdering av medarbetarna. Men medan de väl sedda ivrarna för utveckling och nytänkande talade om en tilltagande stress och trötthet efter att ständigt ”producera” nya aktiviteter och gudstjänstformer som eventuellt tilltalade sporadiska besökare, talade de som uppfattade sig som mindre väl sedda, de som värnade om tradition och kontinuitet, om en ökad frustration över bristen på utbud anpassat till dem som ville komma till församlingen – de äldre. Ett par citat från den inledande studien skulle må hända inte omfattas av samtliga anställda men de kan samtidigt ge uttryck till ett par tydliga tendenser. Det fanns för det första en oro inför att församlingen var på väg att utvecklas till en ”församling för de perfekta”. Om den övergripande målsättningen att nå mer resursstarka människor mitt i livet var en grund för denna oro, var noll-prioriteringen av människor i en särskilt utsatt och marginaliserad livssituation en annan. Det hade tidigare funnits en caféliknande verksamhet i receptionen till församlingshemmet i anslutning till huvudkyrkan dit bland annat, slarvigt uttryckt, ”a-laget” känt sig välkomna och en tidigare husmor med ett engagemang för just denna grupp. När studien genomfördes var den verksamhet som hade den tydligast diakonala inriktningen Humlan-grupperna. ”Det är inte mycket som lever här” är det andra citatet som i någon mån fångar en stämning eller en upplevelse av det tidigare tillståndet i medarbetarlaget. Det talades såväl om ett utbud av aktiviteter och alternativa gudstjänstformer som om medarbetare som saknade en djupare trossmässig förankring. I ett sammanhang där målet var att nå de kyrkligt distanserade, fanns en risk att tydliga kristna och ”kyrkliga” uttryck fick ge plats åt ett mer utslätat, allmänt terapeutiskt sådant.

Farsta församling revisited

Under år 2010 riktade jag en förfrågan till samtliga sex församlingar där jag utfört diakonala inventeringar runt millennieskiftet. Min önskan var att göra kortare uppföljning i församlingarna för att se hur framför allt den diakonala verksamheten utvecklats och förändrats under den senaste tioårs perioden. Dessa uppföljningar skulle i sin tur kunna utgöra början till den första longitudinella och komparativa studien som med återkommande nedslag vart tionde år följer utvecklingen i ett antal församlingar. Av olika skäl var det endast Farsta församling som gav ett positivt svar på min förfrågan. Det finns en rad skäl både till att de andra församlingarna tackade nej men också till att Farsta församling var den som tackade ja till min förfrågan om finansiering för en kort uppföljande studie. Farsta var den församling som finansierade den mest omfattande inventeringen år 2000 men också en församling där resultaten från inventeringen kom att ligga till grund för en påtaglig förändring och utveckling inom vissa delar av den diakonala verksamheten. Inom ramen för den uppföljande studien genomfördes intervjuer med 16 medarbetare inom Farsta församling; kyrkoherden, ordförande i kyrkorådet, fem diakoner, fem präster, två husmödrar, en informatör samt en frivillig medarbetare. Till följd av den begränsade tiden för uppdraget, fem veckor, låg fokus på församlingens medarbetare och intervjuerna med företrädare för församlingens närområde begränsades till tolv. Farsta församling har utsatta barn och unga som sin främsta diakonala prioritering. Därför genomfördes intervjuer med verksamhetschefen för barn och ungdomspsykiatri, med Farsta stadsdelsförvaltnings familjebehandlare och deras verksamhetschef samt med verksamhetschef för familjestödsenheten. Därutöver har den diakonala verksamheten i Farsta församling som mål att möta människor i missbruk och i en socialt utsatt situation. Eftersom denna del av verksamheten är förlagd till Hökarängen har intervjuer genomförts med ordförande samt två frivilliga medarbetare i lokal förening som utifrån en annan grundsyn arbetar mot samma målgrupp, Bästa Svängen Hökarängen, samt med en person verksam inom Hållbara Hökarängen, ett utvecklingsprojekt inom Stockholms hem för att skapa ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart Hökarängen samt ansvarig för stadsdelsförvaltningens sociala projekt Levande Hökarängen. Den pågående satsningen på Hökarängen kommer med all säkerhet att påverka den diakonala verksamhet som bedrivs i stadsdelen.

Från det "spektakulära relationslösa" till ett öppet och välkomnande hem

När den uppföljande studien genomfördes tolv år senare var det ett fåtal av dem som intervjuades år 2000 som finns kvar i tjänst i församlingen. En husmor, två präster (varav den ena

var barnledig när den inledande studien genomfördes), en diakon och församlingens informatör är de av dessa som finns kvar och som kan beskriva utvecklingen under de år som gått.¹² En av medarbetarna bekräftar att det fanns en tidigare arbetssituation där den ”ena händelsen skulle överträffa den andra” och att det fanns en ”längtan efter en lugn puls, efter en lugn puls och struktur” samt efter ”nåt gemensamt” (ip8) hos medarbetarna. Det gjordes stora saker för sporadiska besökare som inte kom ”självmant” och att vidmakthålla så mycket för dessa icke-besökare skapade en trötthet inom medarbetarlaget. En medarbetare talar om samtalsgrupper och om föreläsningar som kunde locka hundratals människor, men som var tråkiga att jobba med ”eftersom det aldrig blev relationer” (ip12). När det inte fanns personer som man riktade sig till, blev församlingens aktiviteter mer som kursverksamhet. Det var enligt en medarbetare ”mycket dans och bön och rörelser hit och dit och tibetanska klangskålar” (ip5) något som uppfattades som föga angeläget för de vanliga församlingsborna. En intressant kommentar är att en del verksamheter var arrangerade så att deltagarna skulle kunna vara med utan att behöva passera kyrkorummet – de leddes helt enkelt runt detta för att inte störas av eller konfronteras med det kristna budskapet. Inte bara medarbetarna utan även den nye kyrkoherden som tillträdde år 2003, vittnade om den trötthet hos medarbetarna som fanns när han tillträdde. ”Människor var så trötta. Det var en jippokyrka som man fick en massa applåder för men det är inte mitt sätt att vara kyrka på” säger han.

Den här rapporten bygger på medarbetarnas egna beskrivningar av den församling där de är verksamma i idag, en i stora stycken ”ny” församling vid en jämförelse med Farsta församling av årsmodell 2000. Men precis som den tidigare studien väckte en lång rad frågor och visade på olika utmaningar som den tidens prioriteringar och arbetssätt ställde församlingen inför, gäller detta även den här uppföljande studien. Ett tidigare fokus på kyrkligt distanserade kyrkotillhöriga som sällan sökte sig till församlingen om det inte fanns ett ”spektakulärt” utbud aktualiserade vissa problematiska aspekter av inte minst den diakonala verksamheten. Ett nytt fokus på öppna inkluderande miljöer för dem som redan finns i församlingens närområde och som på egen hand söker sig till församlingen och gemenskapen där, aktualiserar idag andra.

---

¹² Förutom dessa tjänsteinnehavare fanns dessutom viss övrig personal kvar på kansliet, vaktmästeriet och inom musikverksamheten. Eftersom det tidsmässiga utrymmet var mindre för studien 2012 än för den inledande studien år 2000 var urvalet av intervjupersoner begränsat. Två av int personerna deltog inte i studien 2000 även om de var anställda då.. inkl nu för att ge perspektiv på utvecklingen

Öppna miljöer - ett sätt att vara kyrka?

I Farsta församling finns en tydlig och medveten strategi att utveckla distriktens församlingshem till öppna diakonala miljöer. Församlingens vision ”är att bidra till en skönare värld genom att vara en miljö och en gemenskap där varje människa får erfara Gud som finns hos henne, känna sig berörd av Guds vilja och förverkliga förtroendet att vara Guds medarbetare.”¹³ En rubrik i församlingsinstruktionen är ”Samtal och miljö”. Samtalet ska vara församlingens grundläggande förhållningssätt. Samtalet är ett ”levande redskap” och ett ”bärande sakrament”. Samtalet förutsätter delaktighet och öppenhet. Detta skapar sin tur medvetenheten om vikten av församlingen som miljö. Att vara en miljö innebär bland annat att församlingen har uppdraget att vara ”en miljö för upprättelse och hopp när livet sviker och bedrar.”¹⁴

En ny tid – ett nytt tillvägagångssätt – ett nytt hem?

Visionen om att skapa det öppna församlingshemmet var ett genomgående tema redan i den sammanfattande analysen av resultaten från de sex diakonala inventeringar som genomfördes runt millenieskiftet.¹⁵ Analysen visade att många medarbetare beskrev sina församlingar i flera avseenden som isolerade från sin omvärld. I en tid då framför allt aktiva men kyrkligt distanserade människor mitt i livet blev allt mer angelägna att nå, upplevde många att det förelåg en metodkris; pågående verksamheter utformade för en äldre kyrkvan generation var inte relevant för yngre grupper. Även om medarbetarna var genuint osäkra på hur ett nytt mer attraktivt utbud skulle se ut, efterfrågade de nya tillvägagångssätt som framför allt hade som syfte att bryta den upplevda isoleringen. Det fanns en återkommande önskan om att skapa öppna församlingshem, miljöer där människor i alla åldrar, i alla olika livssituationer och med alla olika sorters problematik skulle känna sig välkomna. Det övergripande syftet med dessa miljöer skulle vara att erbjuda besökarna möten. De möten som skulle realiseras i de öppna församlingshemmen beskrevs inte sällan i kontrast till möten människor emellan i världen utanför församlingen; till skillnad från vardagens ytliga, instrumentella relationer skulle möjligheter till genuina fördjupande och försonande möten människor emellan och mellan enskilda människor och gud erbjudas besökarna. Detta var en återkommande vision som stod i bjärt kontrast både till otillgängliga

---

¹³ FIS 2011 s.15

¹⁴ FIS 2011 s. 14

¹⁵ C. Engel (2006) *Svenska kyrkans diakonala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Forskningsavdelningen skriftserie nr 26. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

och/eller låsta församlingshem och till rädslan för vilka effekter en ökad öppenhet skulle få; oönskade besökare, stölder... En nyutkommen studie av Svenska kyrkan i utlandet diskuterar bland annat föreställningar just om församlingshemmet.¹⁶ Sådana föreställningar överensstämmer ofta med inflytelserika idéer om hemmet som en trygg fristad, avskild från den offentliga världen¹⁷ eller hemmet som en säker plats i en främmande och osäker värld.¹⁸ Syftet med församlingshemmet kan såväl vara att erbjuda en social gemenskap i största allmänhet som att vara ett andligt hem. Målsättningen att skapa alternativa hem och gemenskaper kan även utgå från utsatta grupper och deras behov av att finna eller skapa en gemenskap där de kan känna sig hemma, att personen eller saken i fråga har en naturligt och berättigad plats i ett visst sammanhang.

Att skapa en miljö för dem som själva söker sig till församlingen

Från den tidigare studien i Farsta församling år 2000 har det skett en tydlig förskjutning i församlingens tyngdpunkt fram till idag. Denna förskjutning skulle enkelt kunna uttryckas som en förändrad ambition; från att nå dem som inte kom eller sökte sig till församlingen utan det spektakulära och lockande utbudet, till dem som redan fanns i eller som av egen maskin söker sig till församlingen. En medarbetare säger att det alltid är en risk att kyrkan pratar om de som inte finns ”där” och att man till följd av detta glömmer bort den gemenskap som faktiskt finns. Till skillnad från tidigare, ses de öppna inklusiva miljöerna idag snarare som ett instrument för fördjupade relationer med de som redan finns än som ett verktyg att bryta en upplevd isolering och utöka församlingens kontaktytor gentemot nya grupper av församlingsbor.

Öppningen av Kornet, församlingens diakonala ”rum” eller centrum i Söderledskyrkan, bidrog enligt en medarbetare till förändringen. När Kornet öppnade visade det sig att ”folk sökte upp oss som vi var”, utan tidigare jippon. Det blev dessutom tydligt att många av besökarna på Kornet redan var bekanta i, och med församlingen. Frågan blev, enligt en annan medarbetare, inte längre ”hur vi ska skärpa till oss för att möta den eller den eller den... utan hur man ska skapa goda miljöer där *alla* människor får plats” (ip8). ”Den verksamhet vi har är *öppen för alla*” säger ytterligare en medarbetare. ”Det är inga slutna grupper utan mer att bygga en miljö som är välkomnande” (ip14). De miljöer man vill skapa är inte verksamheter, säger kyrkoherden, men verksamheter kan växa fram utifrån miljöerna. ”Ofta tänker man tvärtom” säger han.

---

¹⁶ E. Jeppsson Grassman & A. Taghizadeh Larsson (2012) *Som ett andra hem? Svenska kyrkan i en tid av globalisering och äldremigration*. Skrifter från NISAL Nr 8. Linköping: Linköpings universitet

¹⁷ A. Blunt & R. Dowling (2006) *Home*. London: Routledge

¹⁸ J. Wardhaugh (1999) The unaccommodated woman; Home, homelessness and identity. *The Sociological Review* 47 (1), 91-109.

Man startar en verksamhet för att de [deltagarna] sen ska bli kvar i den kyrkliga miljön, i gudstjänstlivet. Vi tänker tvärtom. Vi skapar miljöer och låt oss se – de här grupperna behöver träffas lite för sig själva...

Ett förändrat fokus på dem som finns i och som själva väljer och vill komma till församlingen, har bland annat inneburit ett förändrat sätt att skapa relationer. ”Idag” säger en medarbetare, ”pratar vi mer med folk. Bjuder in dem. Pratar ansikte mot ansikte. (...) Idag har vi helt andra relationer och vi kan bygga vidare på dem” (ip12).

Vilka är det då som utgör kärnfamiljen?

För det första skulle man kunna säga att *medarbetarna* i Farsta församling har ”hittat hem”. Medarbetarna i Farsta församling förefaller känna större trivsel och tillfredsställelse med sitt arbete idag än år 2000. En av de medarbetare som fanns i församlingen när den tidigare studien genomfördes, säger att det har blivit annorlunda i församlingen. Det är mycket mer trivsamt, och utan de tidigare stora åthävarna och alla happenings menar hon att man hinner göra mer idag men i ett lugnare tempo (ip4). Den tidigare plågsamma värderingen av de ”bra” utvecklingsivrarna och de ”mindre bra” försvararna av tradition och kontinuitet tycks ha försvunnit. I intervjuerna talar medarbetarna väl och uppskattande om varandra. Det sägs vara bra människor i medarbetarlaget, duktiga i att vara öppna och kärleksfulla. De talar även om en gemensam och av majoriteten medarbetare delad vision för församlingen. Församlingsinstruktionen spelar en avgörande roll. Den ger en tydlig och gemensam väg där klart uttalade riktningmål gör det lätt att se den önskvärda utvecklingen. Visionen att alla medarbetare, oavsett tjänst, har uppdraget att bidra till en ”skönare värld” sägs omfattas av så gott som alla femtiotalet anställda. Den gemensamma visionen gör enligt en medarbetare att alla arbetsuppgifter är ställda i ett och samma sammanhang. Alla medarbetare kan, oberoende av vilken uppgift de utför, känna att de bidrar till en skönare värld, även när uppgiften är hålla gården snygg genom att plocka fimpar... Medarbetarna har, säger en av dem, ”en oerhörd trygghet i sin profession och sin roll. Vet varför man är här. Man vet vad som är visionen, idén och vill vara del av den goda rörelsen och fördjupandet av att vara kyrkan – här!” (ip8) Det finns en stor frihet för medarbetarna att göra och utveckla det de önskar, men kyrkoherden säger sig ha ett tydligt villkor som måste uppfyllas först; ”Jag vill göra det här. Ja, kan du motivera det utifrån *vad vi är* så kan du göra det.” Kyrkorådets ordförande beskriver församlingen som ett självspelande piano med

oerhört kompetent personal som han menar har hamnat på rätt platser i församlingsarbetet. Och ”vad behöver man göra med ett självspelande piano? Man behöver bara veva upp det ibland...”

Den gudstjänstfirande församlingen, den sekulariserade vardagskyrkan och den alternativa gemenskapen

Om en övergripande målsättning år 2000 var att nå en kyrkligt distanserad mellangeneration talar medarbetarna tolv år senare om församlingskärnan på ett annorlunda sätt. Det är en tydlig betoning på de som redan finns i och de som vill komma till församlingens aktiviteter och gudstjänster – istället för att som tidigare aktivt söka dem som ”spontant inte vill komma” (ip12). Även idag pekar medarbetarna på svårigheten att bygga en församlingskärna, och det finns inte bara en utan två eller tre olika grupperingar eller församlingskärnor som sökt sig till, ”hittat hem”, och som använder sig av olika delar av församlingens utbud, på lite olika sätt i de tre distrikten. I ett distrikt finns för det första de, slarvigt uttryckt, *socialt utsatta* som besöker den öppna diakonala miljön och för det andra de *församlingsbor som besöker andra verksamheter*. Ingen av dessa båda grupper ingår, enligt en medarbetare, i den tredje *gudstjänstfirande gruppen* av församlingsbor som samlas i söndagskyrkan (ip12). Intressant nog förefaller församlingen under de år som har gått lyckats uppfylla den önskan som var så uttalad vid tiden för studien år 2000; att nå de kyrkligt distanserade. I ett annat distrikt blir det tydligt att det finns en, som någon uttrycker det, *vardagskyrka*, där just dessa församlingsbor ingår idag. Men även om dessa personer deltar i och är ”hemma” i olika verksamheter och vill kvarstå som kyrkotillhöriga, är de inte del av den gudstjänstfirande församlingen. ”Inne i kyrkan” säger en medarbetare, ”där vill de ju inte vara...” Församlingskärnan i distriktet är tudelad, för vid sidan av besökarna i vardagskyrkan finns den gudstjänstfirande församlingen i *söndagskyrkan* som i sin tur inte deltar i några av vardagsaktiviteterna. Det är enligt en medarbetare ”två sedan länge separata entiteter” som sällan möts. När föräldrarna som deltar vardagsverksamheten kommer till kyrkan för att deras barn sjunger i kören, då kommer inte de vana gudstjänstbesökarna eftersom gudstjänsten inte är ”deras” (ip16). En annan medarbetare varnar för en utveckling där en del församlingsbor blir del av verksamheten snarare än del av församlingsbygget. Det finns, menar han, en tendens till ett vi- och dom tänkande där den gudstjänstfirande församlingen, inte de vanliga församlingsborna, får en positiv särbehandling; det är dessa man ”odlar” och tycker ”våldigt mycket om” (ip5). Detta, menar samme medarbetare, skulle på sikt kunna leda utvecklingen från en folkyrkotanke till en mer frikyrklig syn på församlingen.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att Farsta församling genom sina församlings**hem** försöker möta och tillgodose behoven hos tre olika grupper eller kategorier av församlingsbor; församlingen erbjuder för det första en social gemenskap i största allmänhet till de kyrkligt distanserade som deltar i olika verksamheter, för det andra en andlig hemvist för den gudstjänstfirande församlingen och för det tredje en gemenskap som utgår från utsatta grupper och deras behov.

Den öppna miljön – risker och effekter

Den uttalade ambitionen att skapa öppna inklusiva miljöer för dem som själva söker sig till församlingen medför enligt medarbetarna även en rad olika risker.

För det första finns det en risk att man *tappar bort fördjupningen* när man ständigt tänker miljö. Öppna mötesplatser ”får inte bli så vidöppna att man inte omsluter någon” säger en medarbetare. ”Risken är att vi skapar lågtröskelverksamhet som är så öppen att den varken ger eller möter någon” (ip16). Att fördjupa de öppna miljöerna är enligt samma medarbetare, en av de utmaningar församlingen står inför.

Det finns för det andra en risk att det är *andra än de som kanske bäst behöver* som söker sig till de öppna miljöer som skapas. ”Det går inte att skapa miljöer för alla” säger kyrkoherden. ”Den miljön för alla alltid finns inte. Förhoppningsvis hittar varje människa *som söker sig hit* ett möte med en annan människa”. En medarbetare uttrycker sin förhoppning om att ”det också finns kanaler.. om vi är tydliga i vår verksamhet så blir det också (...) att folk hittar oss när det behövs. (...)” (ip9).

För det tredje finns risken att *medarbetarna blir bekväma* och väljer att stanna hemma, ”i vår inrutade värld” som kyrkoherden uttrycker det. Det krävs ständiga samtal men också målinriktningar ”som varje medarbetare tar spjärn emot och som ska uttrycka att vi inte bara kan sitta och sköta vårt eget här hemma”. ”Det är lätt att fastna i borgen, det är det” säger en annan medarbetare. ”Mycket i kyrkan blir för kyrkans egen skull... som att man utgår ifrån vad man har än från behov”(ip11).

De här riskerna hänger emellertid samman med den omprioritering som har skett i församlingen. Genom att förstärka de öppna miljöerna har församlingen valt ett sätt att arbeta och valt bort andra vilket också får effekter. Det uppsökande arbetet gentemot grupper som inte söker sig till

församlingshemmen men också gentemot andra stadsdelsområden där det saknas kyrkobyggnader har en låg prioritet idag.

En första effekt - nedprioriterat uppsökande arbete

I den tidigare studien från Farsta församling år 2000, fanns en oro inför en utveckling där församlingen allt mer skulle bli en församling ”för de perfekta”. Detta var en oro som framför allt riktades mot verksamheter för barn och unga där det i huvudsak var de som kom från välstrukturerade familjeförhållanden som deltog i verksamheterna. Tolv år senare berättar en medarbetare i ett av distrikten att den sociala utsattheten i distriktet har minskat. En effekt av detta sägs vara att den öppna förskolan framför allt besöks av en ”medelklass” och inte som tidigare av ensamstående med barn. Frågan är, säger hon, om den gruppen fortfarande finns. På frågan om man möter utsatta barn och unga, svarar samma medarbetare att ”vi går ju inte ut och söker upp dem, men *de har en möjlighet att komma*” (ip14). Citatet visar tydligt på fokuseringen på dem som väljer att komma till församlingen men också på frånvaron av uppsökande arbete. Den främsta förklaringen till den låga graden av uppsökande arbete är den strategiska satsningen på de öppna inklusiva miljöerna och det fokus som riktas mot dem som själva väljer att komma dit. Men medarbetarna lyfter därutöver fram andra förklaringar till att det uppsökande arbetet sker i så begränsad omfattning.

För det första är det flera medarbetare som anser att *uppsökande arbete är ett svårt arbete* som kräver genomtänka strategier. En medarbetare menar att den låga graden av uppsökande arbete inte bara förklaras av det strategiska ”tänket” runt de öppna miljöerna, utan att det ”är jättesvårt att vara uppsökare, precis som att vara miljö. (...) Det krävs strategi från arbetsledning, det krävs personer som står ut” (ip9). På frågan hur församlingen skulle kunna öka sin närvaro i ett område där församlingen saknar lokaler, svarar en annan medarbetare; ”frågan var vi ska vara – vad menar man med den? Rent lokalmässigt? Eller ut och vandra, eller knacka på? Nån utåtriktad knacka-på-verksamhet har vi ju inte” (ip14). Ytterligare en medarbetare säger att det är en ”svår sak att göra... hänga runt” (ip11). Därför, säger flera, är det bättre att i nuläget fokusera på befintliga- och bygga upp nya relationer till tjänstemän inom exempelvis socialtjänst och skola. Det är dessa tjänstemän som utgör en kontaktyta mot exempelvis skolungdomar och som kan underlätta formerna för medarbetarnas eventuella insatser.

I arbetet med ungdomar uppfattas *arbetstiderna utgöra ett hinder för uppsökande insatser*, som kanske bäst behövs när medarbetarna är lediga; ”Vårt folk är inte ute när de här ungarna är ute” säger en

person (ip6). Enligt en annan medarbetare sker dessutom det uppsökande arbetet med ungdomar ”mycket utifrån datorperspektivet, men äldre kräver mer av kraftansträngning, att lämna huset” (ip11). Den tydliga betoning på dem som kommer till församlingen och på att skapa öppna inkluderande miljöer för dessa besökare, har enligt en medarbetare inneburit att tiden till att vidmakthålla ett uppsökande arbete bland äldre eller barnfamiljer inte längre finns, hur viktigt detta arbete än bedöms vara. Ett annat uppsökande arbete som utförs allt för sällan sägs vara hembesök i samband med förrättningar. Detta utgör enligt en medarbetare, den sista kontaktytan gentemot ”vanliga Svenssons” – och som sådan ”måste den bevaras” (ip5).

Det finns även åsikter om att *bemanningen sätter gränser*. På Kornet, församlingens öppna diakonala miljö, har ”vi gjort ett val och där är jag tydlig” säger den ansvariga diakonen. ”Vi är tre personer. Vi är på Kornet. Vår utgångspunkt är att vi är här och folk kommer till oss”.

Det är inte bara villkoren internt inom församlingen som uppfattas påverka omfattningen av det uppsökande arbetet. *Förändringar i församlingens närområde* har förändrat förutsättningarna, menar en medarbetare. När öppna sociala träffpunkter för psykiskt sköra, för familjer och för personer med beroendeproblematik men även samlingslokaler på äldreboenden togs bort, förvann tidigare kontaktytor. En del uppsökande verksamhet sker fortfarande genom kontakter med socialpsykiatri och församlingen har fortfarande andaktsstunder för äldre och dementa på tre olika boenden.

Ytterligare en åsikt är ett tidigare uppsökande arbete riktat till enskilda personer *inte bidrog till någon egentligt förbättring* för de personer som söktes upp, och att detta är ett skäl till att detta är en lågprioriterad arbetsform idag.

En andra effekt - vita fläckar på den diakonala kartan

Ett sätt att beskriva fokuseringen på de öppna miljöerna är att de är ett sätt att vara kyrka. Ett annat, att dessa miljöer är uttryck för prioriteringar. Det är i anslutning till de öppna miljöerna som skapas i de tre distrikens församlingshem, som kraftsamlingen sker. ”Genom att förstärka här betyder att vi har valt bort något annat sätt att jobba på. Så är det” säger kyrkoherden. ”Det här är en kyrka som inte gör allt för alla utan som kan koncentrera sig” säger en annan medarbetare (ip11). En effekt av detta är emellertid att det finns vad man skulle kunna kalla vita fläckar på församlingens diakonala karta. Inom församlingens gränser finns två stadsdelsområden dit få insatser riktas idag, Fagersjö och Farsta centrum. Detta förklaras bland annat av att alla

verksamheter ska bedrivas i anslutning till ett kyrkorum. Eftersom dessa båda områden saknar kyrka, så finns där inte heller någon verksamhet, med vissa undantag. I församlingsinstruktionen lyfts emellertid bland annat dessa områden upp under rubriken ”Utmaningar;”

Det finns i stadsdelen grupper av människor som lever i olika former av social utsatthet. Detta syns inte alltid i statistikens snittsiffror. I begränsade områden kring bland annat Farsta Centrum, i Fagersjö, Farsta Strand och Hökarängen finns människor med sociala problem som missbruk, arbetslöshet och hemlöshet. Barn och ungdomar i dessa miljöer tillhör de allra mest utsatta.¹⁹

Eftersom båda dessa områden kan beskrivas som angelägna områden ur ett diakonalt perspektiv är medarbetarnas synpunkter på runt detta av intresse.

Varför ska man tycka synd om Fagersjö?

Det finns blandade åsikter om Fagersjö och församlingens uppdrag där. Flera medarbetare uppfattar att Fagersjö är en del av församlingen som man inte ”talar så mycket om” (ip6), ett ”sorgebarn” (ip5) som ”är väldigt styvmoderligt behandlat. Det finns inget rent diakonalt, ingen verksamhet” (ip13). ”Fagersjö... det är på väg att bli – ja, har inte blivit ett getto men.. dom människorna är svåra att nå” säger en person (ip6). De boende i Fagersjö sägs varken ”hitta” till församlingen eller ha de kommunikationer som skulle underlätta besök i något av församlingshemmen. En medarbetare frågar sig om skälet till att Fagersjö inte nämns, är för att det är jobbigt att prata om, eller om det är så att man försöker tala mer om utsatta i allmänhet än om olika områden? (ip11). Den huvudsakliga kontakten med de boende i Fagersjö blir genom förrättningar, även om dessa sägs bli färre i takt med att den invandrade befolkningen i stadsdelen ökar. Det finns inget ekumeniskt samarbete med invandrade från andra kyrkor även om det finns en del barn från andra trossamfund som deltar i församlingens körverksamhet. För de medarbetare som ser bristen på närvaro i Fagersjö som ett ”bekymmer” (ip9) är frågan *hur* församlingen skulle kunna öka närvaron - genom ”en öppen verksamhet som samlingspunkt” eller ”människa till människa” (ip6) – och om resurserna finns. För andra är frågan instället *varför* församlingen ska finnas där?

Även om statistiken talar ett tydligt språk om den rådande socioekonomiska situationen i Fagersjö (med en högre andel öppet arbetslösa och en högre andel beroende av försörjningsstöd)

---

¹⁹ Fis s.13

så är inte detta detsamma som att de boende i området med självklarhet ska betraktas som utsatta, menar ett par medarbetare. ”Är man utsatt bara för att man bor i Fagersjö?” frågar sig en av dem (ip13), eller är det så att församlingen medverkar till att hålla liv i myten om Fagersjö, frågar sig en annan; ”Varför ska man tycka synd om Fagersjö? Det finns ju såna här områden överallt i Farsta. De ligger ju geografiskt lite för sig själva, men varför ska man tycka synd om dem? (...) Det kan stämma att man har lägre socioekonomisk standard och så men är man mindre lyckliga för det?” (ip14). Det finns heller inget skäl att ”tycka synd” om Fagersjöborna med anledning av de dåliga kommunikationerna. ”De som alla andra bjuds in till alla verksamheter vi har” säger en medarbetare. ”Vi är där vi är och alla är välkomna... Och det finns dom som har lika långt till kyrkan som inte bor i Fagersjö” (Ip14). Även kyrkoherden uppfattar att det kan finnas en ”bild” av Fagersjö och behoven där. För att se hur församlingens bidrag i Fagersjö skulle kunna se ut, är ett förslag att göra en inventering av stadsdelen istället för att fortsätta ”lyfta fram bilden”.

Farsta centrum och Centrumkyrkan

Vid sidan om Fagersjö kan även Farsta Centrum kallas för en idag vit fläck på församlingens diakonala karta. Vid tiden för studien som genomfördes år 2000 fanns en pågående verksamheten i Centrumkyrkan i Farsta centrum, som är en samarbetskyrka mellan EFS och församlingen. Verksamheten riktade sig till invandrade församlingsbor men också till personer med en anhopning av sociala problem som missbruk och hemlöshet som rörde sig i Farsta Centrum. För den sistnämnda gruppen fanns ett lördagscafé som emellertid lades ner till följd av bristen på frivilliga medarbetare. Enligt en medarbetare var verksamhet i Centrumkyrkan livlig fram till år 2005 då det skedde en dramatisk nedgång som framför allt förklaras av EFS-församlingens försämrade ekonomi. Farsta församling har haft en präst från Farsta Strandsdistriktet placerad i kyrkan fram till 2008, och en diakon har till helt nyligen haft mottagning i Centrumkyrkan en eftermiddag i veckan. Sedan fem år tillbaka har Farsta församling ansvarat för lunchkonserter i kyrkan varje torsdag. Det är den enda aktivitet som finns idag och som planeras fortsätta framöver. Det finns åsikter om att samarbetet med Centrumkyrkan aldrig blivit riktigt ”lyckligt” och att det har saknat en plan för detta (ip13). I övrigt finns församlingens medarbetare i det stora köpcentret en gång per år och delar ut information om konfirmation.

På samma sätt som när det gäller Fagersjö, finns olika åsikter om församlingens närvaro i Farsta Centrum. Å ena sidan finns det medarbetare som anser att det skulle behövas en diakonal närvaro i Farsta Centrum, att det skulle behövas en lokal alternativt att Centrumkyrkan skulle kunna

fungera som ett diakonalt centrum för dem som är i Farsta Centrum på dagtid. Å den andra betonas kyrkoherden återigen de prioriteringar som har gjorts;

Valet vi har gjort har varit att satsa lokalitetsresurserna på de tre ställen vi har är väldigt tydligt – att de här ska vara så väl fungerande och varma och professionella miljöer.. så att människor både söker sig hit och kan uppmuntras att gå hit. Det är ett val vi har gjort, och det val som ständigt måste göras när det gäller resurser. Ett annat sätt hade varit att dra ner på resurserna för att finnas på flera ställen. Jag är inte säker på att det hade varit bättre.

Men det är inte bara prioriteringarna som förklarar församlingens frånvaro i Farsta centrum. Å ena sidan lyfts svårigheten att bedriva uppsökande arbete fram igen; ”vi kan ju inte gå omkring där som ett vittnesbörd” som en medarbetare uttrycker det, å den andra svårigheten att ”locka” mellanstadiebarnen till Söderleds lokaler dit arbetet med barn och unga centerats (ip5). En åsikt är att många av dem som bor i Farsta centrum ser Söderled som ”sin” kyrkan – men att det motsvarande inte gäller; medarbetarna i Söderled ser inte församlingsborna i detta stadsdelsområde som sin angelägenhet. Men även om församlingen inte har hittat något sätt att vara närvarande i Farsta centrum, är inte heller detta något som bekymrar kyrkoherden. Han ”vet inte varför vi behöver lägga så mycket krut där?” Hökarängen där Söderledskyrkan ligger bedöms ha större behov av församlingens engagemang.²⁰ Kyrkoherden tror på ett organiskt sätt att arbeta till skillnad från när ”kyrkan blir som ett storföretag som lägger ut sina företag runt om för att det ska vara strategisk riktigt att ha dem”. Farsta församling måste arbeta underifrån, säger han, ”och då måste vi finnas på de här ställena [Fagersjö och Farsta centrum] men kanske inte lokalmässigt utan i relation till skolan, stadsdelen, föreningslivet...”

Det är viktigare att hitta hem än att gå ut

I den tidigare studien från år 2000 fanns en uttalad ambition att utöka församlingens relationer till och kontakter med aktörer i närområdet. Det fanns bland annat en prästtjänst med särskild inriktning på att bygga upp relationerna till föreningslivet och i samband med att den första församlingsinstruktionen skulle utarbetas fanns det planer på att alla medarbetare skulle göra ”praktik” inom någon exempelvis kommunal verksamhet som ett sätt att öka kunskapen om men

---

²⁰ Om Fagersjö är den stadsdel inom Farsta stadsdelsområde som utmärker sig genom den högsta andelen öppet arbetslösa och den högsta andelen som uppbär försörjningsstöd, så utmärker sig Hökarängen genom att ha ett högre ohälsotal och en högre andel med sjukersättning än övriga stadsdelar. (www.scb.se).

också relationerna till andra, nya, aktörer. Idag ligger inte längre betoningen på det utåtriktade arbetet. Vi måste på olika sätt befinna oss ute i samhället, säger kyrkoherden

men det tycker jag är det minsta problemet med Svenska kyrkan. Vi är ju ständigt där ute;
kyrkan ska ut, kyrkan ska ut! Men problemet är att vi inte har nåt hem att komma hem till!

Kanske kan man beskriva den samverkan som finns och som bedöms som önskvärd i termer av koncentration till det som är? Det finns uppfattningar om att det finns en större tydlighet i relationerna till omvärlden. En medarbetare säger exempelvis att ”vi i kyrkan behöver inte vara överallt för att vara kyrka, men vi kan veta att det här är vårt uppdrag” (ip8). Den tidigare ambitionen att nå ut till närområdet på bred front finns inte idag. Det samarbete som finns utgår snarare från de verksamheter som finns och utifrån medarbetarnas olika professioner. Flera medarbetare talar om värdet att skapa relationer till andra som arbetar mot samma målgrupper och ser detta som en ersättning för eller ett bättre alternativ till ett uppsökande fältinriktat arbete där medarbetarna själva rör sig ute och skapar nya kontaktytor gentemot utsatta grupper. En medarbetare säger att det dessutom ger en större tydlighet att samarbeta exempelvis med skolans personal än att medarbetare utifrån en dold agenda på egen hand börjar mingla i stadsdelens olika skolor. Som vi ska se senare kan samverkan både vara väl fungerande, exempelvis inom skolkirken, och vara ett viktigt utvecklingsområde, exempelvis för Kornet.

Den diakonala verksamheten. Barn och unga i utsatta livssituationer

---

I församlingsinstruktionen för Farsta församling från år 2011 formuleras det diakonala uppdraget. I instruktionerna sägs bland annat att församlingens diakoni ”har sin förebild i Kristus som delar utsatthetens villkor”. Den övergripande prioriteringen ska enligt församlingsinstruktionen vara den utsatthet som finns bland barn och ungdomar. De allra mest utsatta barnen och ungdomarna sägs finnas i miljöer som påverkas av sociala problem som missbruk, arbetslöshet och hemlöshet.²¹

En verksamhet på uppgång..

Församlingens ungdomsverksamhet är centrerad till Söderledsdistriktet. Det är där ungdomsteamet bestående av skolpräst, ungdomspräst, ungdomsmusiker och ungdomsdiakon finns. I de övriga distrikten sägs ungdomsarbetet vara detsamma som konfirmandarbetet. Verksamheten för unga sägs befinna sig i en uppåtgående process. ”Tror det skett en återhämtning för det var tynande ett tag” säger en medarbetare. ”Nu har det repat sig” (ip13).

Ungdomsteamet har dels etablerat bra relationer till andra aktörer i närområdet där man för gemensamma samtal om samarbete, dels startat nya verksamheter. För det första har teamet startat läsläsning för högstadie- och gymnasieungdomar. Till denna verksamhet har även några av de ensamkommande flyktingbarn som bor på Linggården, ett kommunalt boende för ensamkommande ungdomar som fått permanent uppehållstillstånd, kommit. Teamet har för det andra, i enlighet med rekommendationer från Stockholms stift, arrangerat gratis konfirmationsläger. Farsta församling har god ekonomi och har, enligt en medarbetare ”råd att vara generösa med en riktig upplevelse” - församlingen har bjudit på ett tvåveckors läger i fjällen. Fjällveckorna sägs vara ett konfirmandalternativ med låga trösklar. Ungdomarna kallas ”inte ens konfirmander utan en prova-på utan krav på konfirmation”(ip11). För det tredje har det startats en lovverksamhet och juniorgrupper för mellanstadiebarn. Under 2012 har det skett en omprioritering i verksamheten - från en tidigare inriktning på ungdomar är det idag mellanstadiebarnen som står i fokus. Vid tiden för den här studien är det emellertid ett fåtal barn

---

²¹ Fis s.13

som deltar i juniorgrupperna; ”15 på papperet, 10 som kommer, 6 varje gång” (ip11). En intressant åsikt är att det begränsade antalet är något församlingen ska vara ”tacksamma för, för vi har inte så stora lokaler” (ip6).

Det finns olika uppfattningar om att ungdomsverksamheten centrerats till Söderledsdistriktet. Det finns för det första medarbetare som är positiva till detta. Det är i Söderled passande lokaler finns, och eftersom ungdomar är rörliga, kan de ta sig till den verksamhet som erbjuds oavsett var den ligger. När något får högsta prioritet, innebär det att något annat inte får det, säger en medarbetare. Det kan bli så i ”en kyrka som inte gör allt för alla utan som kan koncentrera sig” (ip11). Men det sägs, för det andra, även finnas en uttalad bitterhet över denna prioritering av Söderledsdistriktet, ”att det jämt ska vara Söderled.” Detta kan få, och sägs ha fått, konsekvenser för de andra distriktens arbete. När ett annat distrikt ville ha en diakon med inriktning på barn och unga stötte det på patrull. ”Skulle vi satsa på de unga skulle vi göra det utifrån ett Söderledsperspektiv för där fanns det en annan målgrupp och där såg man ett annat behov” säger en medarbetare (ip16).

Utsatta barn och unga – en prioritering i ord eller handling?

Redan vid tiden för den tidigare studien år 2000 fanns ett uttalat fokus på barn och unga i Farsta församling. Resultaten från studien visade emellertid att verksamheten i praktiken framför allt uppfattades vara inriktad på barn och unga från mer välstrukturerade familjer. De verksamheter som hade ett tydligt fokus på barn och unga i utsatta livssituationer var Humlan och Fjärilen för barn och ungdomar vars förälder/föräldrar hade ett beroende, samt sorgegrupper för barn. Idag 12 år senare är det fortfarande dessa verksamheter som på ett tydligt sätt svarar upp församlingsinstruktionens övergripande prioritering av barn och unga i utsatta livssituationer. Det finns lite som talar om att församlingen strävar efter att utöka sina insatser på detta område utöver dessa verksamheter.

Församlingen saknar kompetens

Det finns åsikter om att förutsättningarna för att församlingen ska erbjuda insatser till särskilt utsatta barn och unga är begränsade. Det kräver både en struktur och en tillgång till professionalitet som församlingen sägs sakna i dagsläget. Om församlingen ska ”jobba med utsatta barn och ungdomar, så får de inte bli utsatta en gång till” säger en medarbetare.

”Så då tror jag det måste finnas professionella människor där (...) Det kan finnas en slags undergångsromantik kring att jobba med utsatta.. Om man inte har den erfarenheten, den kompetensen, kan det finnas en romantik runt detta... Det jag menar, ska man jobba med utsatta barn ska man göra det tillsammans med någon som kan, annars är risken att vi utsätter dem en gång till. Det kan vi naturligtvis göra även med vuxna också men det känns inte lika farligt” (ip9).

De ungdomar församlingen utan risk kan arbeta med, om jag tolkar denna medarbetare rätt, är de mer välstrukturerade ungdomarna. Den juniorverksamhet som startat är exempelvis en klassisk juniorverksamhet för de ”kyrksamma” mellanstadiebarnen. Att arbeta med unga i en mer problematisk situation ställer andra krav som församlingen ännu inte sägs kunna leva upp till. En tidigare verksamhet där ungdomarna tog över, nämns som ett exempel på detta. ”Vi får inte offra våra fina kyrk-ungdomar” säger en medarbetare, ”för att ta hand om dom utsatta ungdomarna” (ip9).

Vi satsar på dem som kommer

Det finns således en betoning på de barn och unga som redan finns i eller som söker sig till församlingen. I ett av distrikten har det kommit signaler från skolan om att många mellanstadiebarn driver runt efter fritids, och att det skulle behövas någon mer meningsfull sysselsättning för dessa barn. Utmaningen är, enligt en medarbetare, dels att skapa miljöer för mellanstadiebarnen och - att dessutom att få dem att komma till församlingen... ”Vi kan tydligt se att vi skulle kunna göra nåt viktigt för dem (...) Hur gör vi då för att öppna upp? Hur blir det ringar på vattnet i den miljö som vi har öppnat upp?”(ip8).

Vi tänker på dem...

Enligt församlingsinstruktionerna utgör vissa områden kring bland annat Farsta Centrum, i Fagersjö, Farsta Strand och Hökarängen en diakonal utmaning. Barn och unga som där lever i miljöer präglade av sociala problem som missbruk, arbetslöshet och hemlöshet sägs tillhöra *de allra mest utsatta*.²² Ungdomsteamet bedriver inget uppsökande arbete annat än i skolorna och närvaron i Farsta Centrum och Fagersjö mycket begränsad. Det är ”ett stort frågetecken och en utmaning” att se hur församlingen skulle kunna öka sin närvaro i dessa områden, säger en medarbetare. Men ”ambitionen är på väg dit” för att man även där ska kunna nå de ”osynliga mellanstadiebarnen” (ip11). På frågan om distrikten utanför Söderled når de prioriterade

---

²² Fis s.13

grupperna, säger en medarbetare i ett av dessa att ”vi har en medvetenhet” och att detta innebär ett ”tänk att se bortom och inte göra det enkelt för oss... inte bara säga att allt är fint” (ip16). ”Tror vi har ett gemensamt tänk” säger en medarbetare i ett annat distrikt. ”Vi tänker på dem, sen hur vi lyckas fiska upp signaler...” (ip7). En medarbetare säger att församlingen snarare ska ha blick för dem bland de unga som församlingen redan möter som kan ”behöva lite extra” stöd, än att söka upp och rikta sina insatser mot särskilt utsatta grupper (ip8). Ytterligare ett sätt att besvara frågan om församlingen lever upp till sin Prio 1, är åsikten att ”alla barn och unga är väl utsatta?” (ip13).

Behov av diakonal utveckling?

På frågan om det finns utvecklingsområden inom barn och ungdomsverksamheten, pekar flera medarbetare på Humlan som en verksamhet som skulle kunna utvecklas för att församlingen ska nå fler barn och unga i en utsatt livssituation. Humlan skulle för det första kunna ”avknoppas” geografiskt för att öka tillgängligheten för barn och unga i andra distrikt än Söderled. Även om det finns barn som växer upp i familjer där det förekommer missbruk är det, enligt en medarbetare, svårt att få med barn och unga i verksamheter utanför den egna stadsdelen. Det har funnits funderingar på ett ”minhumlan” i ett annat distrikt, just med tanke på de mindre barnen. Ju mindre barn, desto mer beroende är de av att föräldrarna väljer att gå till Humlan. Humlan skulle för det andra kunna utgöra grund för att utveckla något mer för andra unga i utsatta livssituationer, ”men där är vi inte än” säger en medarbetare (ip9). Kyrkoherden uppfattar att det ungdomsarbete och det samarbete som finns idag i Söderled mellan diakoni, präster och skola är så bra det kan vara. ”Mitt ord” säger han, ”är bara; jobba på. Kör vidare enligt de riktlinjer som finns!”

En sammanfattning av sättet att se på den övergripande diakonala prioriteringen att nå utsatta barn och unga är, att det är väl i överensstämmelse med det övergripande valet att koncentrera verksamheterna till församlingshemmen samt att rikta fokus mot dem som själva söker sig dit. Det är de barn och unga vars föräldrar eller som på egen hand kommer till församlingen som står i fokus. En fråga är om församlingen når barn och unga med särskilda behov genom familjeläger och de alternativa ”prova-på” lägren?

Den diakonala miljön Kornet

Processen dit

Den övergripande diakonala prioriteringen i Farsta församling är enligt församlingsinstruktionen att nå barn och unga i utsatta livssituationer. Det finns dessutom en uttalad målsättning att utöka kontakten med missbrukare och andra socialt utsatta. Resultaten från studien som genomfördes år 2000, visade att det fanns mycket lite av diakonalt arbete riktat mot grupper i en socialt utsatt och marginaliserad livssituation. Idag beskriver en person det diakonala arbete som bedrevs tidigare som ”en traditionell verksamhet. Några diakoner som dels fördelade fondmedel och dels sökte upp människor en och en och det är klart att det funkade men det gav ingen effekt. Det hjälpte för stunden men ingenting som jag kan se det som... förändrade tillvaron för särskilt många människor.” Diakoni bedömdes även vara ett svårt område för församlingens kyrkoråd; ”hur kommer man i kontakt med ett område som riktar sig mot enskilda.. enstaka människor.. och så lite med de där massinsatserna med blommor till äldre inför jul och sånt där. Jag menar, det är en vacker yta men vad fanns bakom för kyrkorådet att ta ställning till? Egentligen ingenting”(ip6). Genom Kornets tillkomst uppfattas församlingens diakonala verksamhet ha förvandlats.

Församlingens diakonala centrum. Från ett top down projekt...

En konsekvens av resultaten från studien år 2000 var att församlingens förre kyrkoherde återupptog tidigare tankar på att skapa ett diakonalt center i Farsta centrum. Kyrkorådet avsatte tre miljoner för detta projekt. Eftersom det dels var ett projekt som initierades från ledningen och dels hade ett behjärtansvärt syfte är en uppfattning idag, 2012, att det var svårt för medarbetarna att uttrycka eventuella farhågor; att ”ta hand om hemlösa, vem kan säga emot?” (ip1). När den nuvarande kyrkoherden tillträdde år 2003, togs planen upp till diskussion och - omformulerades. Det anges en rad olika skäl till den förändring som skedde. För det första var ”avståndet till den fysiska kyrkan den stora grejen” som en medarbetare uttrycker det. Till skillnad från den tidigare kyrkoherden som såg det diakonala centrets placering i Farsta centrum som fördelaktigt, uttrycktes nu en oro och en ovilja att skapa...

en liten socialbyrå utan kontakt med kyrkan (ip9).

Det kändes som ja, det var en verksamhet som inte låg i församlingens kärna, nära dess hjärta. (...) Det var frånskilt. Det hängde inte ihop med nån kyrka utan skulle vara en egen liten plupp.. (ip6).

Fört det andra skulle de personer som centret var tänkt att vända sig till ”förpassas” någon annanstans ”där vi skulle ta hand om dem. Varför ska vi möta dem där borta, när vi möter alla andra här?”(ip1). För det tredje fanns en negativ inställning till den projektform som det diakonala centret var tänkt att ha. Formen uppfattades äventyra den kontinuitet som besökarna tänktes vara i behov av; ”vi måste veta att vi står kvar. För dessa människor, är det något de vet, så är det att det omkringliggande samhället ger upp efter ett tag” (ip1).

... till ett bottom up projekt

Istället inleddes en inventering av församlingens befintliga lokaler, och inventeringen gjordes med tanke på ”utsatta vuxna. Det var ju blicken. Det var vi överens om” säger en medarbetare (ip9). Det var inledningsvis ingen självklarhet att det diakonala centret skulle ligga i Söderled, men det var där som det visade sig finnas en lämplig lokal, med kök och kapell, som sällan användes till annat än kyrkorådets möten. Kyrkorådet var positivt till att ändra den tidigare planen och att rikta blickarna från Farsta centrum till Söderleds församlingshem. Den nya planen var inte kostsam; det fanns lokaler och det fanns personal att tillgå, bortsett från en husfar som kom att projektanställas på 75 procent. Vid sidan av inventeringen av församlingens egna lokaler gjorde kyrkoherden och en diakon studiebesök bland annat i Adolf Fredriks församling i Stockholms innerstad. Erfarenheterna därifrån påverkade synen på Farsta församlings diakonala center. Småskaligheten i Adolf Fredriks Skolhus visade på värdet av det ”lilla” formatet. Det diakonala centret, Kornet, skulle inte vara en verksamhet som bara handlade om att ”överleva; mat, kläder, dusch, tvätta” säger en medarbetare, ”utan det *lilla* där man hinner känna de som kommer... och kanske kan vara... bidra till förändring”. Förändring är som vi ska se ett nyckelord för verksamheten på Kornet, och det som tänktes göra verksamheten till ”ett salt” (ip9).

Fear is the key - att utmana rädslan för ”de andra”

Svenska kyrkans diakonala uppdrag är att såväl i ord och handling rikta insatser till socialt utsatta och marginaliserade grupper. Den sammanfattande analysen av de sex diakonala inventeringar som genomfördes runt millenieskiftet visade att detta var ett uppdrag som sällan realiserades i

praktiken. Även om medarbetare identifierade särskilt utsatta grupper i församlingarnas närområden, innebar inte detta att man var beredda att rikta några insatser mot dessa. Istället framhölls alla de hinder som förelåg för ett sådant diakonalt arbete. Oklarheter om insatser för särskilt utsatta ålåg församlingarna eller snarare var ett kommunalt ansvar var ett hinder. Bristen på medarbetare som ”kände för” eller som hade ett ”särskilt hjärta” för utsatta ett annat. Osäkerhet och rädsla inför att möta exempelvis hemlösa, psykiskt sjuka och/eller missbrukare utgjorde ytterligare ett hinder. De psykosocialt otrygga arbetsplatser som många församlingar sades utgöra, skapade inte heller de förutsättningar som behövdes för att ge medarbetarna det mod som saknades. Det kan vara intressant att notera, att det finns en mångfald av diakonala texter där *mod* framhålls som en viktig egenskap hos diakoner och andra församlingsmedarbetare. Den process som föregick öppnandet av den diakonala miljön, Kornet, i Farsta församling blir ett tydligt exempel både på den rädsla som kan finnas, men också på hur rädslan kan minimeras och i hög grad arbetas bort. Inför att Kornet skulle öppnas i lokaler mitt i Söderleds församlingshem kom bearbetningen av medarbetares föreställningar om de utsatta vuxna som skulle utgöra målgruppen, om verksamheten och dess konsekvenser att bli en viktig och nödvändig del av processen. Medarbetare som fanns i församlingen under processen som ledde fram till att Kornet öppnade, vittnar om den rädsla och de konflikter och uppretade möten planerna gav upphov till. Det fanns ett starkt motstånd, till viss del beroende på praktiska frågor; skulle besökarna förstöra eller stjäla från kyrkan? Skulle de störa och förstöra för begravningsgäster och andra besökare? ”Det är väl inte så roligt” säger en person om begravningsgästernas möten med besökarna på Kornet. ”Jag menar, en del är rätt trasiga och en del ser rätt sluskiga ut” (ip6).

Kornet – ängel eller demon?

När processen att starta Kornet inleddes fanns det enligt kyrkoherden två rådande föreställningar om verksamheten bland medarbetare och förtroendevalda, två föreställningar som han hade en önskan att göra upp med. Kyrkoherden säger sig ha lagt ner avsevärd tid på att prata med alla medarbetare och att fråga efter varje medarbetares känsla inför det planerade diakonala centret; uppfattade man det som en ”ängel eller som en demon”? Det fanns å ena sidan en föreställning om att Kornet skulle spela en väsentlig *instrumentell* roll som ett initiativ som skulle stärka församlingens trovärdighet;

Bara vi får det så kommer det att lösa sig.. så blir vi trovärdiga (...) Alltså, vi ska inte ägna oss åt diakoni för kyrkans skull (...) Diakoni för att organisationen kyrkan ska överleva. Det håller inte, för då blir utsatta människor våra redskap.

Å den andra fanns det föreställningar om att närvaron av socialt utsatta skulle hota eller äventyra den personliga säkerheten och tryggheten för medarbetare och vanliga väletablerade besökare. Kyrkoherden säger att han dagligen, från att tankarna på att blåsa av den stora planen på ett diakonalt center i Farsta centrum väcktes 2004 till att verksamheten i Söderled startade 2005, pratade med någon medarbetare om rädslan. Även om frågan om Kornet kom upp i alla sammanhang, talade många om rädslan i förtäckta ordalag menar kyrkoherden; ”Man säger inte att man är rädd för alkoholister. Man säger nånting annat. Man pratar om sin sjuka moster; men vad ska vi göra med begravningsgästerna? Vad ska de säga? Man pratar alltid om nån annan när man pratar om sin rädsla.”

Men rädslan hade inte bara att göra med Kornets besökare att göra, och med det som skulle kunna hända i den öppna kyrkan, under gudstjänster, församlingsluncher eller i samband med begravningar och begravningskaffe. Rädslan hängde dessutom samman med att det var en helt ny verksamhet som skulle startas. Detta var en rädsla, som enligt en medarbetare, hade sitt upphov i det konkurrenstänkande som uppstod runt Kornet. Den nya verksamheten var då, och är än idag, en både prioriterad och synlig verksamhet. Även om övriga medarbetare inte ville arbeta med den aktuella målgruppen finns det uppfattningar om att de ville ha samma prioritet. Olika reaktioner som; ”du ska inte tro att du är något. Varför ska du kunna göra det när ingen annan lyckats? Varför får dom och inte vi?” (ip9) gjorde det svårt att tala om Kornet på ett bra sätt. Det var svårt att inledningsvis hitta en bra balans, säger en medarbetare, mellan att å ena sidan lyfta fram Kornet som alla var så stolta över utan att det å den andra upplevdes som ”för mycket”.

Inledningsvisa strategier för att hantera rädslan

När verksamheten väl startade utvecklade teamet på Kornet olika strategier för att minska övriga medarbetares rädsla. Dessa strategier kan sammanfattas i följande punkter;

- Tillåta rädsla. Det är i sin ordning att bli rädd ibland. Om det har varit stökigt på Kornet så har teamet ringt in till personalen i receptionen på församlingshemmet; ”lås dörren så får du inte in nån” (ip9).
- Finnas tillhands. När verksamheten var ny och personkännedomen om Kornets besökare var mindre kunde en del hotfulla situationer uppstå utanför Kornets lokaler. Även om teamet på Kornet kunde uppleva att de ibland fick fungera som ”vakter”, gjorde de det för att minska övriga medarbetares rädsla.

- Hitta konkreta lösningar. Det fanns en rädsla bland personalen att hitta oönskade gäster inne på toaletterna. En praktisk lösning var att hålla vissa toaletter låsta och istället hänvisa till toaletterna i receptionen där det fanns en viss kontroll.
- Larm och rutiner. Det var och är viktigt att Kornets medarbetare ”vet vad vi gör. Det här är våra rutiner. Att man själv är trygg i det och då utstrålar man trygghet” (ip9).
- Samtala efter händelser inträffat
- Öka insynen i verksamheten. Kornets medarbetare har sedan verksamheten startade bjudit in alla medarbetare på fredagskaffe.

Vid sidan av dessa strategier uppger medarbetarna att ett antal andra faktorer har bidragit att den inledningsvis negativa inställningen har avtagit; det blev inte en så anstormning av besökare som vissa hade trott, det var dessutom en mer blandad och mindre ”farlig” grupp än vad många hade befarat som kom. De övriga medarbetarna upptäckte att det gick att skapa en relation till besökarna. Det gick att tala med dem, att säga till dem att inte störa om det exempelvis var begravning, men det kunde dessutom vara berikande att lära känna dem. ”Jag började gå dit rätt ofta” säger en person ”och upptäckte att det var ganska intressanta människor som jag inte kunde vara utan” (ip6). En av de viktigaste faktorerna för att reducera medarbetarnas rädsla inför den nya verksamheten har varit teamets kunskap och tidigare erfarenheter (från Stockholms stadsmission och från fältarbete inom socialtjänsten) av att arbeta med Kornets målgrupp.

Ett nytt gemensamt ansvar

Den generella åsikten är att rädslan, som en medarbetare uttrycker det, är ”bortrensad” (ip5). Även om det fanns tveksamheter och farhågor innan verksamheten startade, så har inga av dessa infriats, menar flera. Även om det fanns en hel del rädslor tidigare för ”de här människorna”, så är rädslorna borta idag, säger en annan medarbetare.

Idag är de här människorna överallt... välkomna in i kyrkan.. För vaktisar och husmor är det naturligt. De är inne på expeditionen, får hjälp med kopior, lånar toaletten, sitter där en stund.. Alla accepterar Kornets gäster och all personal tar sig en tur in och tar en kopp kaffe... (Ip13).

En medarbetare på Kornet tror att övrig personal känner sig trygg med besökarna på Kornet. Hon har ”aldrig hört att de yttrat sig negativt”. Ibland kan även medarbetarna på Kornet tycka att det är ”lite störande om våra gäster sitter utanför och det kommer begravningsgäster. Då försöker vi få det lugnt och att de går in och så... Men annars tror jag inte de anses som ett

störande moment här (ip2). Det finns emellertid tillfällen, säger en annan medarbetare då hon känt att ”ska han sitta där uppe och röka och prata högljutt och vara stökig – usch, jag orkar inte med det” (ip12). Det tröttsamma momentet har varit det delade ansvaret, att det inte går att förvänta sig att enbart Kornets personal ska hantera situationer som denna. Även kyrkoherden betonar det gemensamma uppdraget. Han säger att idag har

dessa människor blivit den sjuka mostern; ”men nu måste vi tänka på Kornetgubbarna!” Det är hemligheten, att använda samma taktik men vända på det. Idag, fantastiskt, idag är det inom citationstecken inte tillåtligt – och det kan ju diskuteras – att ifrågasätta. (...) Kommer en människa på en gudstjänst, en meditation.. en människa som inte riktigt följer.. så vet man idag att; *jag kan inte protestera. Det är mitt uppdrag att hantera det.*

Det sägs vara fler medarbetare som kan tänka sig att komma in och göra – och som också gör, ett jobb på Kornet idag. Inte heller kyrkorådets medlemmar uppfattas känna rädsla inför besökarna på Kornet, även om det finns en ”tvehägsenhet att gå dit och se vad det är” (ip6). Det är inte så många av kyrkorådetsmedlemmar som besökt Kornet, och en förklaring som ges, är att de är yrkesverksamma och att Kornet är öppet under arbetstid.

En undertryckt rädsla?

Till skillnad från det som uttrycks ovan, anser en medarbetare att det har blivit svårare att ”tala emot” Kornet när verksamheten nu utvecklats till ett församlingens flaggskepp. En risk är att viss personal till följd av detta trycker undan sina rädslor men också sina åsikter om verksamheten. Kritiserar man Kornet ”är man ingen god människa. Inte bara att man går emot personalen och ledningen – att jag inte vill ha de utsatta här, det får jag inte säga” (ip12). Även en av medarbetarna i teamet på Kornet, tror att rädslan fortfarande finns hos vissa medarbetare. Även om den övriga personalen uppmanas att komma in och hälsa på, att dricka ett gemensamt kaffe i Kornet på fredagseftermiddagarna, så ”kommer de inte gärna in” (ip10). Vidare är ”en del rädsla är befogad” menar en annan i teamet.

Det är klart att vi också är rädda och osäkra emellanåt eftersom man inte kan styra människors beteenden alla gånger. Jag tror inte man är rädd när det är frid och fröjd men sen när nånting inte är det, är annorlunda, då är man rädd och det är mänskligt. (ip15).

Den diakonala miljön Kornet

Verksamheten

Samtidigt som Farsta församling planerade för en öppen verksamhet för utsatta vuxna, stängde Farsta stadsdelförvaltning sin öppna verksamhet, Knektgården, våren 2005. På Knektgården hade besökarna, som var ”legitimerade a-lagare.. inskrivna på soc” (ip6), serverats frukost två dagar i veckan. När verksamheten stängdes inledde socialförvaltningen ett samarbete med Farsta församling och frukostarna flyttade istället över till de lokaler som församlingens kyrkoråd tidigare disponerat i Söderleds församlingshem. Startpunkten för församlingens egen verksamhet Kornet sägs emellertid vara när samarbetet upphörde under hösten samma år. Då öppnade stadsdelförvaltningen en ny öppen verksamhet, Porten, och Farsta församling drev Kornet vidare på egen hand med ett team bestående av två diakoner och en husmor.

Besökarna på Kornet; varifrån och vilka?

Det råder lite olika uppfattningar om *varifrån* besökarna på Kornet kommer. Några menar att besökarna kommer från alla distrikt inom församlingen, men kanske inte så många från Sköndal. Andra är av uppfattningen att besökarna framför allt kommer från närområdet, från Hökarängen säger någon, från Hökarängen, Tallkrogen och Gubbängen säger någon annan. ”Närbor. En från Fagersjö. Ingen från Tallkrogen” säger en av Kornets medarbetare (ip2). Det förs ingen statistik över antalet besökare, men genom intervjuerna framkommer att det generellt, med undantag för torsdagslunchen och dagarna innan pension, är ganska få personer som besöker Kornet och att det dessutom till största delen är en ganska konstant grupp av ”stammisar” som kommer. ”Man känner varenda kotte” säger exempelvis en medarbetare (ip13).

Vilka är det då som besöker Kornet? I början riktades verksamheten underförstått till dem som hade ett missbruk, som ofta hängde runt det lilla torget i Hökarängens centrum. Men idag sägs besökarna se något annorlunda ut. ”Det är många fler än missbrukarna som behöver en otvungen gemenskap någonstans där... där man får sitta” (ip13) säger en medarbetare. ”De där som har riktigt svåra problem, de kommer förvisso men de är inte i majoritet” menar en annan. ”Det är

inte människor mitt i livet men pensionärer, människor med lite psykiska störningar” (ip6). Det är mest äldre personer, även om det ibland kan komma yngre, säger ytterligare en medarbetare, yngre ”på väg på glid, unga gravida..” (ip11). En person menar att det framför allt är två grupper som besöker Kornet. Hon beskriver den ena gruppen av besökare som fattiga, och den andra som ensamma; ”De som är fattiga kommer av en annan anledning än de som är ensamstående och känner sig ensamma. Det är två olika grupper. Jag tror nästan de som är ensamma har mer nytta av Kornet än de som äter en soppa” (ip2). Även om de flesta som besöker Kornet är väl kända, kommer det även sporadiska besökare. En av medarbetarna säger att många av dem kommer tillbaka, ”och då är det en grupp som har nån slags utsatthet. Det kan vara en cancersjukdom eller nåt sånt. Det behöver inte vara socialt (...)” (ip9).

Frukostklubbar och caféverksamhet

Verksamheten på Kornet har byggt vidare på och utökat frukostklubben samt kompletterat med caféverksamhet. De olika verksamheterna har lite olika syften och besökarna på frukostklubbarna skiljer sig från dem som exempelvis besöker caféet.

Frukostklubbarna. På tisdag och torsdag förmiddag är Kornet öppet för människor i ett aktivt missbruk. På ”frukostklubbarna.. förväntan på att man .. om än onykter är respektfull mot sina medmänniskor. En förväntan de inte alltid har i resten av sin tillvaro” (ip11).

Vetekornet. Öppna frukostar för kvinnor. På onsdag förmiddag är det frukostklubb för kvinnor. Besökarna sägs vara daglediga, sjukskrivna, lite äldre. Från att framför allt ha besökts av kvinnor med beroendeproblematik, har gruppen av besökare vidgats. ”Det är mer som en plattform idag” säger en medarbetare (ip12). Kvinnorna kommer för att få gemenskap, ”fika i lugn och ro, prata om väder och vind” säger en medarbetare. Även om det är en begränsad grupp på åtta till tio kvinnor som kommer, är de ändå ”för många för att prata personliga problem” säger en annan. Vill besökarna föra mer personliga samtal bokar de tid med en diakon (ip2).

Caféet. En och en halv timme efter att frukostklubbarna har stängt öppnar caféet. Tanken är att det ska vara en tydlig gräns mellan frukosttid då besökarna får komma påverkade och cafétid då det finns ett krav på nykterhet som ett stöd till dem som försöker hålla sig nyktra. Under cafétiden är det ”lugnt och trivsamt” säger en medarbetare (ip2). Cafét fungerar enligt en annan, inte som ”ett drop in fik, utan de som kommer hänger där mycket” och det är ”inte många nya utan många som har kommit och gått under ganska lång tid..” (ip11). Under cafétid är det enligt

en medarbetare inte är ”så hiskeligt mycket av den här ursprungs... socialt utsatta då. Det är fler som inte har missbruk i alla fall, och inte är a-lagare om vi kategoriserar på det viset” (ip13). Samma medarbetare tror att många av dem som kom till Kornet tidigare, idag går till socialtjänstens öppna verksamhet Porten istället. Det är framför allt ”alkoholister och missbrukare som är något så när på benen eller som fått kontroll på livet igen” säger en annan medarbetare. ”Lite udda människor som har svårt med kontakten med andra” (ip2). Det sägs vara ett femtontal regelbundna besökare. Tillsammans med personalen lägger man exempelvis pussel, löser korsord och sudoku.

Torsdagslunch. På torsdagarna firas mässa på Kornet klockan 12 och därefter serveras lunch. En medarbetare uppskattar att det i snitt kommer mellan 30 och 40 besökare och att det till 90 procent är samma besökare varje vecka; ”kommer en ny hajar man till” (ip2). En annan medarbetare bekräftar att det är samma torsdagsgång som kommer. När man är där som ”diakonen för dagen” blir uppgiften lite ”snickelinsnack” med stammisarna (ip13).

Fredagar. På fredagarna sägs det också vara ”lugnt” med få besökare, i snitt tre till fyra kvinnor som kommer och ”pysslar.”

Församlingslunch i Söderled. De som besöker Kornet kan även delta i de församlingsluncher som Söderleds husmor i samarbete med Kornets husmor anordnar i den stora Gubbängssalen. Medarbetare och lunchgäster utifrån äter tillsammans. En medarbetare menar att blandningen av lunchgäster kan ha en särskild funktion. Genom att även besökarna från Kornet deltar i lunchen är förhoppningen att synen på dessa personer, som många annars bara ser på parkbänkarna, på lite sikt ska förändras; ”Även om de inte sätter sig vid samma bord som Kurre, så finns han där och de andra finns där.. och det är ju en kontaktyta som kan påverka på lite sikt. (...) dels så lär de sig att farbröderna som sitter på torget inte är farliga (...)” (ip6).

”Kornet ska vara en förändringens plats”

Enligt församlingsinstruktionen ska församlingens diakoni bland annat ”präglas av uthållighet och närvaro”, möta ”hela människans behov med fantasi, mod och tro på förändringens möjligheter” och utgå ”från att varje människa vill vara ansvarig och delaktig i skapandet av goda förutsättningar för sitt eget liv”. Detta är utgångspunkter som ska präglar verksamheten på Kornet. Kornet är det kanske tydligaste exemplet på församlingens strategi att skapa miljöer. Verksamheten har en tydlig betoning på en fördjupad relation till dem som på egen hand söker

sig till Kornet. Det bedrivs ingen utåtriktad eller uppsökande verksamhet för att erbjuda andra i samma målgrupp församlingens stöd och hjälp, eller för att underlätta för dem som inte kommer - eller hittar till Kornet att komma. Ett undantag är det sommarcafé som bedrivs på torget i Hökarängen i samarbete med socialförvaltningen och den ideella föreningen Bästa Svängen Hökarängen. Gissningsvis är det till stor del samma personer församlingen möter där som kommer till Kornet eller som man är bekanta med sedan tidigare. Innan Kornet startade fanns det en uttalad önskan om en verksamhet som var småskalig nog för att lära känna de besökare som kom, och att församlingens medarbetare genom den personliga kontakten skulle kunna medverka till en positiv förändring i besökarnas liv. Ett tidigare avsnitt visade att medarbetarna såg vissa risker som var förbundna med öppna inkluderande miljöer; risken för förytligande och bekvämlighet men också risken att miljöerna inte fanns för dem som kanske bäst behövde dessa. När det gäller verksamheten på Kornet är det två helt andra utmaningar som medarbetare lyfter fram.

Att bara vara miljö – en första utmaning

Att vara ”miljö” kan vara en både svår och tröttsam uppgift. Att vara miljö, sägs vara något annat än att ”göra saker”. Medarbetare kan ha olika lätt för att vara miljö, att bara vara. ”Det kan vara svårt att känna att man har gjort något” som en medarbetare uttrycker det (ip12). Den stora utmaningen är inte bara att just ”bara vara”. Det är att dessutom att ”bara vara” och tillbringa mycket tid tillsammans med i stort sett samma begränsade grupp av besökare. Detta kan framför allt vara arbetsamt under cafétid. Det är krävande att sitta med samma personer under fem timmar, säger en medarbetare. Man ”kan inte diskutera vad de sett på tv. Böcker är också svårt. Väder och vind går ju bra... ” (ip2). Det blir ”ungefär samma tjat jämt (...) Det blir väldigt mycket behandlingshem över det” säger en annan medarbetare (ip12). Det är särskilt arbetsamt när en del av besökarna sprider sin ångest eller ”nöter in det negativa” som ytterligare en medarbetare uttrycker det;

Det är jobbigt, jättesvårt och vår utmaning när vi jobbar i caféet. Det är ju nåt vi egentligen inte kan prata så mycket om, men att jobba med vissa personer, det är egentligen ganska hemskt, för en person kan ju ta upp hela rummet (ip9).

Att verka för ”förändring i miljö” – en andra utmaning

Ambitionen är och har varit att göra Kornet till en ”förändringens plats” (ip13) där medarbetare inklusive volontärer är tänka att inte *bara* vara, utan att vara miljö för förändring. När Kornet

startade var en grundläggande tanke att potentialen till förändring skulle ligga i en småskalig verksamhet. En större verksamhet än Kornet skulle lätt ”mista sältan” genom att snarare bli inriktad på att tillgodosåg basbehov (mat, dusch, kläder) än på förändring. Det fanns en rädsla om Kornet ”skulle bli en värmestuga, att det skulle skrämja bort dem som ville förändring” (ip9). Bland medarbetarna finns det emellertid olika uppfattningar om vad ”förändring i miljö” kan innebära.

Ett första sätt att tala om förändring utgår från *medarbetarnas roll och funktion*. Att verka för en ”förändring i miljö” innebär enligt en medarbetare att arbetet varken är behandling eller motivationsarbete, utan att medarbetarnas roll är att ”bara vara – och visa” (ip10). Det kan emellertid vara svårt för andra medarbetare och för besökarna att se att personalen utför ett arbete när de sitter tillsammans med besökarna och löser korsord eller lägger pussel. Detta sägs vara en av de saker som teamet på Kornet talar mycket om; ”man kan ju tänka, att där sitter ni och gör ingenting, men...”(ip9).

Ett andra sätt är att tala om förändring utgår från *besökarna*. Vad är det för förändring medarbetarna tänker är möjlig för dem som besöker Kornet? I mötet med människor i social utsatthet sägs tron på att alla kan förändras men också insikten om de små stegens betydelse vara av största vikt. Så här uttrycker en medarbetare det,

Om jag har mitt liv som mått för förändring blir det katastrofalt, men om man utgår från den människan så kan det vara i det minsta lilla. (...) Ömsesidighet behöver inte vara att alla kan göra samma sak, men jag kan förvänta mig att varje människa har förutsättningar till förändring; ”jag räknar med dig” (...) att se varje människas möjlighet till förändring (ip1).

En annan medarbetare säger att han ser Kornet som en ”möjligheternas verksamhet”. Där finns alltid någon ”som kan lyssna på en. Man är alltid välkommen om man sköter sig. Man kan ringa, få rådgivning och stöd. Jag tror det finns en möjlighet till förändring, ja, sen att den inte kommer på en gång utan stegvis” (ip13). Det viktiga är, säger en tredje person, ”ord som hopp”. Att försöka ge besökarna ”ork att ta kampen en gång till... Handlar om att man inte orkar kämpa längre.. kämpat under lång tid.. att man ska orka en månad till.. (ip11).

I vilken mån Kornet betraktas som en plats för förändring beror för det tredje på *vilken del av verksamheten* man talar om. En medarbetare har få förhoppningar om förändring under frukostklubbarna som är öppna för personer i aktivt missbruk. Då är personalens uppgift framför allt att ”se till att det går lugnt och städat till. Och att folk överlever och vi binder om de sår som blöder” (ip9). Om denna medarbetare framför allt ser potential till förändring under cafétid, är

andra av motsatt uppfattning. Värde med caféet, säger exempelvis en medarbetare, är inte förändringsarbete utan just är att besökarna bara kan ”komma, samtala eller bara att gå fram och tillbaka i korridoren...” Det vore konstigt, säger samma person, att i det sammanhanget ”börja samtalsgrupp eller sånt...” (ip11). De som besöker caféet, säger ytterligare en medarbetare, kommer framför allt och ”värmer sig och så...” (ip12).

Ett fjärde sätt är att tala om förändring utgår från *Kornets lokaler*. De lokaler Kornet har till sitt förfogande är ganska små. Det sägs vara en fördel eftersom det dels begränsar antalet besökare, dels gör att ingen kan komma in utan att, i positiv mening, bli sedd. Men de små lokalerna kan även utgöra en svårighet när någon besökare, som påpekats ovan, ”gör det till sitt” (ip9). Med jämna mellanrum möblerar medarbetarna om på Kornet. Dessa ommöbleringar sägs vara ett sätt att bryta upp de revir, inmutade platser som vissa gäster kan skapa sig men också ett sätt att iscensätta förändring i en trygg miljö. Ommöbleringen visar att ”Kornet ska vara en förändringens plats” (ip13). En av grundpelarna i verksamheten är förändring, och ommöbleringen blir enligt kyrkoherden ett synligt uttryck för

att det ständigt ska förändras. Det ska inte bli en institution. Det är de bra på, att inte låsa ett koncept utan hela tiden utmanat sättet att arbeta (...) det finns en medvetenhet om att vi inte får bli en fast institution, som låser sig.

Den regelbundna ommöbleringen förefaller å ena sidan vara ett sätt att skapa en drägligare arbetsmiljö för personalen under cafétiden som vissa upplever som för konserverande och tung att vistas i samtidigt som den å den andra sägs vara en metod för att ”träna” besökarna i förändring. Vid sidan om ommöbleringen sägs även den skapande verksamhet som erbjuds på fredagsförmiddagarna vara ett sätt att ”röra om i akvariet lite grann” genom att besökarna ”samlas kring annat än bara samtalet” säger en medarbetare (ip11). Men om det å ena sidan behöver finnas en rörelse runt vissa saker, så behöver det finnas en stabilitet med andra; öppettider, café och frukostklubbar och torsdagsmässa.

Behov av att utveckla Kornet

Det är tydligt att de flesta medarbetare generellt sett är positivt inställda till Kornet och till verksamheten där. Det finns emellertid en rad olika områden där det sägs föreligga ett behov av utveckling, och synpunkterna kommer både från teamet på Kornet och från övriga medarbetare.

Strategiska utvecklingsområden

Även om kyrkoherden i citatet ovan, menar att teamet på Kornet ständigt utmanar den egna verksamheten, är detta inte lika självklart för teamets egna medarbetare. Det finns en risk att medarbetarna på Kornet vaggas in i en tro att de förändrar saker, säger en i teamet, men att det egentligen inte är vad de gör. Det behöver inte innebära att de är bakåtsträvare, säger han, utan att de vaggas in i nån bekvämlighet. Det finns ett antal strategiska områden som teamets egna medarbetare lyfter fram som särskilt angelägna att utveckla. Men det blir lätt så att man tar hand om det dagliga istället för att ta itu med dessa strategiska områden ”där det inte händer så mycket”. Men - om ingen utveckling skett inom dessa områden om fem år, ”blir nog verksamheten rätt urvattnad” (ip15).

Internutbildning/ kunskapsförmedling. Teamet på Kornet har en specifik kompetens både genom tidigare yrkeserfarenheter och genom arbetet på Kornet. Ett viktigt utvecklingsområde är att förmedla konkreta kunskaper om social utsatthet till övriga medarbetare i församlingen. ”Det kan jag tycka rent generellt” säger en i teamet, ”det är många som inte vet mycket och då reagerar man fel eller i alla fall fördomsfullt” (ip15). Det skulle behöva arrangeras återkommande internutbildningar, där det även fanns gott om utrymme för frågor och samtal runt olika konkreta situationer som har eller som skulle kunna uppstå i eller runt arbetet på Kornet.

Extern samverkan. Det sker en utveckling mot ett ökat samarbete med polisen, ideella föreningar och stadsdelsförvaltningen men det skulle behövas mer av tid och utrymme att upparbeta och utveckla relationer till olika externa aktörer. Samarbetet med socialtjänsten sägs idag kännetecknas av en ”dålig timing”; när teamet arbetat med att motivera en av besökarna på Kornet och når en punkt för förändring, är en uppfattning att socialtjänsten sällan möter upp där, varpå ögonblicket går förlorat (ip15). I samarbetet med socialtjänstens öppna verksamhet Porten skulle teamet kunna ”vara lite mer skarpa” säger en annan av medarbetarna. ”Vi har blivit som gammal släkt som ses på begravningar när nån dör. Då säger vi; vi borde ses oftare!”(ip9).

Utveckla dokumentationen. Idag förs ingen statistik och det sker ingen uppföljning eller utvärdering av verksamheten vid sidan av de regelbundna interna samtalen mellan teamets medarbetare och mellan teamet och kyrkoherden.

Öka förändringspotentialen under cafétid. Besökarna behöver utmanas till förändring säger en medarbetare. Ett sätt att göra detta är att dels inspirera till social rådgivning genom att lägga fram lagböcker vid vissa tillfällen, dels till andligt lärande genom att lägga fram en bibel vid andra.

Utveckla den kristna profilen. När det gäller att tydliggöra Kornets kristna profil sägs teamet ha kommit till korta. Verksamheten är inte det ”salt” medarbetarna hade önskat.

Vi är ju inte riktigt utmanande längre.. inte nånstans rikligt. för då kan man ju bli nån som slätar över eller som bibehåller nåt dåligt i systemet (ip9).

För att återfå ”sältnan” behöver teamet, enligt samma medarbetare, vara mer lärande men också stå upp mer för den kristna profilen. Samma oro inför att verksamheten ska bli en del av ”alltet” genom att förlora sin kristna profil återkommer när det gäller den skapande verksamheten på Kornet. Även om det sägs vara viktigt att samla besökarna runt något annat än samtal, finns en rädsla för att det ska ”vara en pysselklubb. Det kan man ha i vilken församling som helst” säger en annan medarbetare (ip11).

Utveckla frivilligverksamheten. Det finns idag åtta frivilliga medarbetare knutna till Kornet. De är både långtidsarbetslösa personer med psykiska funktionshinder som besöker Kornet och ”vanliga” personer som engagerat sig i verksamheten. Ett mål för den frivilliga verksamheten är att hitta eller uppfinna olika sysslor som besökare kan utföra så att de ska känna sig ”behövda” (ip10). Ett annat att rekrytera fler frivilliga som kan ansvara för reella insatser som att sköta soppluncher och fungera som värdinnor i caféet. Det finns dessutom en önskan om att hålla Kornet öppet under helger, något som skulle kräva fler frivilliga medarbetare Det sägs emellertid vara svårt att lyckas med detta. Dels då det är ”kyrkans hela problem” som en medarbetare säger. ”Hur får vi folk att engagera sig och inte tänka – ska jag diska? Ska jag hålla grupper?” Dels då teamet enligt samma medarbetare på ”nåt sätt” har ”låst oss i det vi har nu, men om vi börjar jobba mer strukturerat med frivilliga och volontärer så kanske nån gång i nån framtid...” (ip9).

Kornboden. Det finns således en ambition att utöka antalet frivilliga på Kornet och dessutom ska nya frivilliga medarbetare rekryteras till Kornboden, den nystartade second hand butiken i Farsta strand. Kornboden är fristående från Kornet men är ändå tänkt att finnas som ett erbjudande för Kornets besökare. Butiken ligger, som alla församlingens verksamheter, i nära anslutning till en kyrkobyggnad. Syftet med verksamheten är att kunna erbjuda sysselsättning till personer som söker sig till församlingen och som har svårt att få dagen att gå. Den grupp ansvarig diakon

framför allt har i tankarna är personer ”som kanske vill fylla tomrummet efter ett missbruk.. efter avgiftning (...). Då kan man vara där och satsa på ett nyktert leverne” (ip13). Personer som engageras i verksamheten ska ha en tryggad inkomst, exempelvis genom socialtjänsten, försäkringskassan eller arbetsförmedlingen. De ska även ha ordnat boende. Strax innan verksamheten skulle starta i oktober 2012, fanns två personer som sades vara tänkbara volontärer i verksamheten. Intresset från offentliga aktörer för denna nya möjlighet att erbjuda syselsättning sägs ha varit mindre än förväntat.

Medarbetarna i teamet pekar som vi sett på en rad utvecklingsområden och en av dem säger att utvecklingspotentialen är stor. Men även om det finns behov av viss utveckling av den pågående verksamheten så finns denna potential framför allt i de små projekt och olika förgreningar som kan emanera från verksamheten. Ett exempel på en sådan verksamhet, är församlingens kolonilott.

Synpunkter från övriga medarbetare

Det finns även en hel del synpunkter hos övriga medarbetare kring Kornet och behovet av att utveckla verksamheten.

Gemensam lathund vid hot och våld. Medarbetarna på Kornet har en lathund för hur man ska agera vid hot och våld. Detta är instruktioner som alla medarbetarna borde ha tillgång till.

Tydligare struktur och gemensamma riktlinjer. Det saknas gemensamma riktlinjer för bemötande och för gränssättande för Kornets team och övrig personal. Det saknas tydliga gränser för vad man får och inte får göra, säger en medarbetare; ”där är det svårt när man har behov och beteenden som är svåra att hantera. Vi har olika gränser för oss själva – vad kan jag ställa upp på och inte?” (ip7). Det svåraste sägs vara att sätta gränser för vad besökarna på Kornet får och inte får göra, i synnerhet när en del av dem kan ha mer eller mindre allvarliga personlighetsstörningar. En annan medarbetare tar upp två konkret exempel; för det första förhåller sig medarbetare på olika sätt till enskilda personer som exempelvis uppför sig störande under församlingsluncherna. Det borde vara allas ansvar att hantera situationer under luncher då samtliga medarbetare deltar. Det borde dessutom vara ett ansvar som innebar att medarbetare ”stannar kvar” i, reder ut och avslutar situationen. För det andra har man olika regler i likartade verksamheter. På Kornet kan besökarna äta ”på krita” vilket de inte kan göra på församlingsluncherna.

Ökat utrymme för den konkreta hjälpen som erbjuds på Kornet framför allt i form av social rådgivning. Arbetsbelastningen uppfattas bli stor för den diakon som ansvarar för vuxenarbetet på Kornet.

Ökat lokalmässigt utrymme. Det råder delade meningar om Kornets lokaler. Medan någon anser att utrymmet begränsar antalet besökare på ett bra sätt, menar andra att lokalerna är alldeles för små och trånga vilket uppfattas skapa besvärliga arbetsförhållanden för personalen; det behövs ökat lokalmässigt utrymme i form av samtalsrum där teamet kan arbeta med ”klienter” .

Utveckla och förbättra arbetsvillkoren för teamet på Kornet. En hel del synpunkter och tankar om utveckling handlar om teamet på Kornet men också om den roll övrig personal spelar inom verksamheten. Det finns bland annat åsikter om att teamet på Kornet kan behöva mer stöd än vad de i dagsläget får. Det tas lätt för givet att teamet klarar sig bra och är duktiga på att hantera sin arbetsituation. Det kan vara svårt för andra att se att det är en krävande miljö där det enligt en medarbetare ”är tröttsamt att vara på spänn” för personalen. Samma medarbetare poängterar vikten av att teamet på Kornet känner att de har de övriga medarbetarnas stöd, men säger samtidigt att hon uppfattar att det är något de har. Attityden gentemot Kornet sägs vara beundrande men också präglad av en viss lättnad; ”tack och lov att jag inte arbetar på Kornet...” (ip12). Det finns även uppfattningar om att personalen på Kornet dessutom har ett bra stöd dels genom handledning och kategoriträffar (som alla olika yrkesgrupper har-) med kyrkoherden, dels genom teamets egna måndagsmöten och det inbördes stöd arbetet i det tigha teamet ger.

Ett tigt team – kanske för tigt för sitt eget bästa. Ett par medarbetare menar att teamet är så pass tigt att det kan vara lite svårt för andra att känna sig delaktiga trots att de finns med i verksamheten. Även om teamet behöver få göra trevliga saker som underlättar deras arbete och kittar ihop dem, sägs det vara viktigt att de inte kittas ihop så att inga andra får komma in. Verksamheten på Kornet är för de flesta besökarna dessutom detsamma som det team som arbetar där. Detta skulle kunna utvecklas något dels för att det skulle bli mindre tungt för det ständigt efterfrågade teamet om andra medarbetare kunde ”plocka upp lite mer än vad de gör” (ip12). Dels för att det skulle öka tryggheten hos besökarna som idag sägs bli osäkra om inte teamet finns på plats. När andra medarbetare och diakoner från övriga distrikt är där, är det fortfarande medarbetarna i teamet som besökarna efterfrågar. Även om ”cafédiakonerna är duktiga på bemötande” säger en medarbetare, ”så är det NN och NN besökarna vill träffa” (ip10). Det kan även uppfattas som svårt för församlingens övriga diakoner att, som i dagsläget, vara på Kornet en dag i veckan

under en termin. Diakonerna kan hamna i en roll där de både är – och inte är på Kornet. De är å ena sidan där, har relationer till många av besökarna medan de å de andra inte har så mycket att säga till om hur verksamheten bedrivs. Även från teamets sida lyfts detta fram som något som behöver förändras. Teamet behöver själva arbeta för att minska sin tillgänglighet och på så vis minska besökarnas fokusering på dem (ip9). Om teamet behöver vara mindre tillgängliga för besökarna, så finns det synpunkter på att församlingens präster däremot skulle kunna vara mer tillgängliga. Idag sägs de framför allt besöka verksamheten på torsdagar då det är soppa och mässa på Kornet. Diakonerna täcker upp ”ett slags grundbehov, framför allt socialt” (ip7) men det vore önskvärt att besökarna kunde erbjudas möjligheten att kunna samtala både med en präst och med en diakon.

Kornet som en församlingsövergripande verksamhet?

Kornet har efterhand utvecklats åt olika håll och idag är det många verksamheter som ligger under Kornet men som bedrivs i andra lokaler. De församlingsövergripande verksamheterna Humlan och det årliga familjelägret är de mest omfattande av dessa. Därutöver har olika samtalsgrupper, kreativa aktiviteter men också en kolonilott startat utifrån Kornet. Men om Kornet å ena sidan har ett ansvar för olika församlingsövergripande verksamheter, sägs Kornet å den andra i sig vara en församlingsövergripande verksamhet. Vad detta innebär, finns det emellertid olika uppfattningar om. Det finns exempelvis åsikter om att verksamheten är församlingsövergripande eftersom 1) besökarna ”bor över hela församlingen” (ip11), eftersom 2) de som kommer till Kornet även besöker soppluncher i andra distrikt men också eftersom 3) diakoner från andra distrikt medverkar i verksamheten även om besökarna framför allt kommer från Hökarängen (ip15).

Diakonernas närvaro på Kornet är det församlingsövergripande

I nuläget tjänstgör varje diakon på Kornet en dag i veckan varannan termin. Syftet med diakonernas närvaro där kan uppfattas lite olika. Enligt en medarbetare är målet med diakonernas tjänstgöring på Kornet, ”att det ska rulla även om det blir personaltorka”. Det är bra att alla är insatta i ruljangsen, ”även om man inte blir det helt och hållet när man är en sån där inhoppare” (ip13). En annan medarbetare säger att syftet är att diakonerna ”delar bördorna, att vi drar vårt strå till stacken”(ip7). Den dag diakonerna har sin tjänstgöring på Kornet är de ”mottagande” diakoner som tar hand om akuta ärenden där och då men som dessutom kan boka in (uppföljande) samtal vid ett annat tillfälle. För en person kan det vara lite störande när diakonerna från andra distrikt kommer till Kornet eftersom de kommer dit med nya idéer. ”Men ibland”

säger hon, ”är det som en frisk vind. (...) Det är egentligen bra. Man ska inte köra i samma hjulspår hela tiden” (ip2). För ytterligare en annan medarbetare är det oklart hur det är tänkt med diakonernas närvaro. Eftersom det redan finns ett team som arbetar på Kornet, kan det vara väl mycket personal där ibland – och detta på ett begränsat antal besökare.

Församlingens diakonicentral

Det finns en återkommande uppfattning om att Kornet fungerar som en mottagningsenhet, dit övriga medarbetare kan hänvisa personer med särskilda behov. Kornet ses som en församlingsövergripande verksamhet som har resurser, lokalteter och personal som är anpassad till detta. Det sägs vara ett stort plus för medarbetare i de andra distrikten att kunna hänvisa både dem som söker akut och dem som tillhör Kornets målgrupp till verksamheten. ”En ensam diakon står sig slätt” säger en medarbetare i ett annat distrikt. ”Man behöver vara flera” (ip7). En annan medarbetare säger att det är lätt att hänvisa dit eftersom ”resurserna som finns är allas”. Distrikten kan hantera ansökningar ur fonder och stiftelser ”men när det gäller att hitta en plats att vara på, ett samtal, då är det självklart att de ska hänvisa hit” säger en av teamets medarbetare. ”Det är helt ok att de hänvisar hit [det som är jobbigt]. Vi har kompetens och kunskap” (ip9). Det sägs även finnas en viss återkoppling tillbaka till distrikten; när Kornet hanterat det akuta, kan enskilda personer slussas vidare till diakoner i det egna distriktet (ip10), eller när någon genomgår en förändring och kanske vill börja sjunga i kör (ip9). Ytterligare en medarbetare säger att Kornet är så mycket en gemensam församlingsangelägenhet, att det inte behövs några ”minikorn” i de olika distrikten. Hennes åsikt är att Kornet även är ett begrepp bland församlingsborna; den som behöver en verksamhet som Kornet, söker sig dit (ip16).

Spin off effekter för församlingens medarbetare

Kornet kan även betraktas som en församlingsövergripande verksamhet mot bakgrund av den funktion Kornet uppfattas fylla för församlingen i stort. För det första för församlingens medarbetare;

Verksamheten på Kornet beskrivs av vissa som en *lärande miljö*. Kornet erbjuder inte bara hjälp genom att övriga distrikt kan hänvisa besökare dit, utan även då det finns möjligheter att få kunskap och information från Kornets personal som ”lever i det” och att få samråda runt vissa personer; ”hur vi kan hantera dem, en viss typ av utsatthet och när man ska dra gränser.. hur vi kan göra det” (ip14). En diakon säger att det bara blir korta gästspel hon gör i verksamheten, men det är ändå både utmanande och lärorikt att vara där. Kornet kan dessutom fungera som en

introduktion för nyanställda som saknar tidigare erfarenheter av den kategori besökare som samlas där.

Eftersom Kornet både är och administrerar flera församlingsövergripande verksamheter sägs Kornet ha bidragit till att *luckra upp* gränserna mellan distrikten, och till ett ökat samarbete distrikten emellan.

Samtidigt uppfattas verksamheten just genom att medarbetarna på Kornet ”hela tiden hittar en relation till den övriga församlingen, hel tiden befruktar varandra (...) både *utmanar och utmanas* som alla andra delar i det vi håller på med”(ip1).

Kornet sägs ha upphävt *en tidigare polarisering* mellan de medarbetare som ivrade för utveckling och de som snarare ville bevara kontinuiteten. Genom att det finns en plats dit alla medarbetare kan hänvisa personer, har denna uppdelning försvunnit. Det sägs idag finns utrymme för både och.

Spin off effekter för församlingens besökare

Kornet uppfattas för det andra få spinoff-effekter för församlingens besökare.

Kornet uppfattas ha bidragit till ett minskat *vi – dom* tänkande mellan olika kategorier av besökare. Eftersom Kornet finns mitt i församlingens ”huvudkvarter”, Söderledskyrkan, så är det lätt även för ”vanliga” församlingsbor att gå in dit och dricka en kopp kaffe. En medarbetare menar att det finns stor förståelse för att det är församlingens uppgift att ta hand om dem som är ”lite sköra”, även om det ibland uppstår någon störning i samband med begravningsgudstjänster. ”De tar det bra” säger han. De ”vanliga” besökarna tycker att medarbetarna är duktiga samtidigt som de uppfattar arbetet med Kornet som en svår uppgift; ”Stackars dig som måste ha det så här på jobbet” (ip5).

Det finns dessutom en uppfattning om att Kornet bidrar till *breddade möten* mellan olika grupper och generationer. Genom församlingslägret där både de som inget har, barnfamiljer och besökare på Kornet, och de som har ett mer ordnat liv deltar och ”blir en miljö för varandra”(ip5). Genom att ha en bredd och bli en miljö för både äldre och yngre som ”fyller många behov och luckor på ett bräde” (ip7).

Högprioriterade Kernetbesökare – lågprioriterade äldre?

Den sammanfattande analysen av de sex diakonala inventeringar som genomfördes runt millennieskiftet visade att en tidigare högprioriterad äldreinriktad församlingsverksamhet hade omvärderats. Verksamheten uppfattades sakna relevans och beskrevs som ”ytlig” dels då den riktades till andra äldre än dem som kanske var i bäst behov av församlingarnas insatser, dels då utbudet som riktades till de äldre som kom, snarare syftade till förnöjelse än fördjupning. Även om verksamheten för äldre var församlingsdiakonernas mest omfattande arbetsuppgift, hade många medarbetare svårt att se den som ”diakonal”.

Den tidigare studien i Farsta församling år 2000, visade på uppfattningar om att de äldre församlingsborna hade fått en allt lägre prioritet i församlingsarbetet. Utbudet av verksamheter och aktiviteter hade minskat och dessutom sades de äldre känna sig allt mer främmande i det ökade utbudet av nya och alternativa gudstjänstformer. I den föreliggande studien finns liknande tongångar. En medarbetare som funnits i församlingen sedan den tidigare studien anser att äldregruppen syns mindre i församlingen än vad den gjorde tidigare. ”Jag tror det har försämrats, helt klart” menar ytterligare en medarbetare. ”Där har väl kritiken varit störst från de äldre, att det bara läggs ner” säger hon (ip9). Det finns åsikter om att Kernet har blivit den viktiga diakonala angelägenheten och att verksamheter för äldre med hembesök och andakter på äldreboenden i ljuset av detta bedöms som jämförelsevis oviktig. ”Det är ju inte så flashigt att jobba med äldre. Det kan man ju lugnt påstå” (ip7) säger en medarbetare.

Ett äldrearbete – svårt att återskapa

Diakonen i Sköndalsdistriktet har i uppdrag att ha en församlingsövergripande blick på äldreverksamheten för att ”bevaka att församlingen inte tappar bort den biten” (ip5). Men även om det finns stora behov hos framför allt de många ensamma äldre, så är det inte en alldeles enkel uppgift att (åter-)skapa en bra verksamhet. Enlig en medarbetare är det svårt att hitta rätt former som passar de äldre – trots att de vill vara med. De gudstjänstgrupper som många deltog i tidigare i Söderled, finns inte längre kvar och de äldre vill heller inte gå in på Kernet ”bland trasiga människor” (ip4). Ibland tror medarbetarna att man ”har de gamla per automatik” men så

är det inte, säger samma medarbetare. För att inte förlora den äldre generationen måste medarbetarna även se dem och deras behov, parallellt och tillsammans med de nya grupper man möter (ip16). Men om det å ena sidan sägs vara en utmaning att uppjobba nya kontaktytor gentemot de äldre sägs det å den andra en utmaning att analysera hur en äldreverksamhet skulle se ut idag. ”Vi behöver tänka klokt runt detta” säger en medarbetare (ip16). ”Sen handlar det om strategier där också” säger en annan. ”Hur vill man jobba med äldre? Åka på utflykter och så där med samma som åker med PRO?” (ip9).

En röst för dem som far illa?

I den sammanfattande analys av sex diakonala inventeringar som genomfördes runt millenieskiftet framkom tydligt att det inom församlingarna rådde ett tillstånd av icke-dialog. Även om det fanns ett tydligt uttryckt behov av analys av såväl det interna arbete som av den rådande situationen i församlingarnas närområde – och av intern dialog utifrån analysresultaten, var det sällan detta kom till stånd. Enligt Farsta församlings församlingsinstruktion från år 2011, ska församlingens diakoni bygga på en ständigt pågående reflektion kring församlingens uppdrag och människors behov. Med utgångspunkt i en omvärldsanalys, ska denna reflexion ha en återverkan på vilka verksamheter som bedrivs. Enligt församlingsinstruktionerna tar församlingens diakoni del i det offentliga samtalet kring människors livsvillkor. En förutsättning för att församlingen ska delta i detta samtal, torde vara tillgången till sådan grundläggande kunskap om villkoren i närområdet som en omvärldsanalys kan ge.

Omvärldsanalys och teologisk reflexion

Farsta församling sägs befinna sig i en ständigt pågående process där arbetet med frågor om hur man *är* och *kan vara* kyrka bedöms vara av största vikt. Flera medarbetare talar om församlingen som en lärande organisation där det hela tiden pågår ett arbete med att hitta nya former och strukturer, en ständig ”puls mellan helhet och delar” – en puls mellan att ”mylla ner” (ip8) den riktning som bestämts, och att ställa frågorna om man är på rätt väg och om var i processen man befinner sig. ”Om jag frågar efter vad de gör, så får jag veta det” säger kyrkoherden. ”Om jag frågar efter var de är, så får jag reda på *var* de är, och för att svara på den måste de fundera utifrån *vart* vi är på väg.” Hur man är kyrkan är också en fråga om församlingens relation till närområdet och situationen i församlingens omvärld. Vilka tankar runt detta finns hos medarbetarna?

Det genomförs ingen systematisk och gemensam omvärldsanalys som visar på de sociala villkoren och behoven i församlingens närområde, utom inom den diakonala verksamheten. Där sägs diakonerna göra omvärldsanalyser som baseras på SCB:s kommunstatistik och annan information. ”Det påverkar definitivt hur vi ser och hur vi tänker att vi bör jobba” säger en av dem (ip7). Övriga medarbetare lyfter däremot fram andra sätt som de menar skapar kunskap om närområdet. Ett sådant sätt att få kunskap, sägs vara att *medarbetarna själva för in omvärlden* i en

pågående reflexion utifrån sina egna liv men också utifrån sina olika professioner. Det är viktigt, säger en medarbetare, att

hålla frågan levande; hur ser det ut nu och vad lär vi oss av Farsta församling? Hur ser den ut (...) hur kan vi möta dem? Vad lär vi oss av folks liv i Farsta för att komma med evangeliet och inte fastna i nån bild? (ip14).

Samma medarbetare säger att det skulle kunna vara mer av ett sådant utbyte medarbetare emellan. Ytterligare ett sätt att få en ”allmän bild” även om man inte genomför någon ”undersökning” är att *lyssna till dem som kommer* till församlingens verksamheter och deras åsikter. Medarbetarna kan exempelvis få bra information från ungdomarna som är ”högröstade med vad vi ska och inte ska göra” (ip11).

En medarbetare menar att det gavs stort utrymme för teologisk reflexion i samband med revisionen av församlingsinstruktionen. Det var ”ett fantastiskt år med teologisk reflexion” säger hon (ip16). Hur detta utrymme sett ut därefter är en annan fråga, och samma medarbetare menar att det hänger samman med i vilket distrikt man tjänstgör och antalet präster där. Det sägs vara lättare att hålla samtalet igång om det är flera präster som tjänstgör tillsammans. Kanske låter denna åsikt oss ana att det finns ett antagande om att den teologiska analysen framför allt uppfattas som en angelägenhet för prästerna? En annan åsikt är att man kan läsa församlingsinstruktionen som något mer ”poetiskt.. Det är rätt mycket snack” säger en medarbetare. I själva verket saknas det enligt hans mening en koppling mellan verksamheter och en teologisk reflexion (ip5).

En diakonal röst i det offentliga samtalet?

Församlingsinstruktionen talar om att församlingen ska vara delaktig i det offentliga samtalet, och påtala villkor som drabbar människor i en utsatt livssituation. Det finns olika uppfattningar om *hur* församlingen kan uppfylla denna roll. Det sägs såväl kunna vara genom att skriva debattartiklar som att hjälpa enskilda personer få det offentligt organiserade bistånd de anses vara berättigade till. Det finns ett antagande att det sistnämnda i viss mån uppfylls genom de relationer Kornets medarbetare har med exempelvis socialtjänsten men också genom de relationer till externa aktörer som skolkyrkan har. På frågan om församlingen varit en röst i det offentliga samtalet och i sådana fall när, svarar många att det skedde då församlingen firade 50-års jubileum. Kyrkoherden ordnade en stort hearing där många företrädare för församlingens närområde deltog. En medarbetare säger att det framför allt är just genom kyrkoherden som församlingen

blir synlig; han har varit intervjuad i radio och "sitter dessutom i domkapitlet". Även om det uppfattas vara svårt för enskilda medarbetare och som församling att vara en profetisk eller kritisk röst, är detta en funktion som församlingen i högre grad skulle kunna fylla, säger en medarbetare, och inte minst då vissa grupper av församlingsbor blir allt fattigare. "Vi borde göra röst för den lilla människan mer än vad vi gör" säger hon. "Kyrkan borde vara en röst i ett samhälle som går åt skogen" (ip16). En annan medarbetare undrar om kanske Kornets medarbetare är med i olika debatter, även om församlingen i stort inte deltar? "Kornet har ju sina gångar. Det kan tänkas att Kornet har det vad gäller det diakonala..." (ip14). En av Kornets egna medarbetare säger som vi sett, tvärtom; Kornet har blivit för mycket en del av "alltet" och är inte längre det "salt" hon skulle önska.

Borta bra, men hemma bäst?

En sammanfattande och avslutande diskussion

”Ut-maningen” var titeln på en bok av Hans-Erik Lindström om uppsökande fältarbete som publicerades i mitten av 1980-talet. Kanske kan man säga att den boken symboliserar en brytpunkt där tidigare diakonala prioriteringar av insatser riktade till gamla och sjuka började förlora mark, medan socialt utsatta och marginaliserade grupper kom allt mer i fokus. Grundmotiven för ett uppsökande fältarbete var, enligt Lindström, för det första utmaningen från människor i nöd, för det andra utmaningen från den kristna traditionen där kyrkan, från den allra första början då lärjungarna gick ut ”två och två för evangelisation och diakoni” fram till vår tidsepok varit en drivande kraft i det uppsökande arbetet.²³ Detta var omprioriteringar som i viss grad förändrade den diakonala praktiken, men som framför allt förändrade den diakonala retoriken, av sättet man talade om diakoni och argumenterade för behovet av att stärka diakonins ställning inom Svenska kyrkan. Samtidigt som ett diakonalt fältinriktat arbete med syfte att nå människor i en särskilt utsatt belägenhet å ena sidan lyftes fram som avgörande för kyrkans trovärdighet, var det å den andra, skrev Martin Lönnebo i förordet till ”Ut-maningen” den faktiska frånvaron av ett sådant arbete i Svenska kyrkans församlingar som orsakat ”kyrkans isolering och svaghet”.²⁴ Vid samma tidpunkt publicerades boken ”Diakoni – kyrkans framtidsväg.” Bokens författare, Bengt Wadensjö, menade att kyrkans företrädare under flera decennier varit på reträtt i sitt tänkande;

Vi har vant oss att tänka att kyrkans verksamhet skall utformas för dem som *vill* komma, som söker sig till kyrkan.²⁵

I den här situationen var diakonin, enligt Wadensjöes mening, vägen till en förnyelse av kyrkans arbetsformer och rutiner. Det uppsökande diakonala arbetet har därefter sedan slutet av 80-talet blivit ett givet diakonalt tema. Utsagan att gå dit ingen annan går är ett idag vanligt sätt att

---

²³ Lindström, H-E (1986) *Ut-maningen. En handbok för kyrkans fältarbetare*. Göteborg: Verbum förlag, s.16

²⁴ Lindström, H-E (1986) *Ut-maningen. En handbok för kyrkans fältarbetare*. Göteborg: Verbum förlag.

²⁵ Wadensjö, Bengt (1996) *Kyrkans framtidsväg – diakoni*. Göteborg: Verbum.

beskriva diakonernas och församlingarnas diakonala uppdrag; att inte bara skaffa sig kunskap om vilka grupper som i dagens samhälle tillhör de mest utsatta och socialt marginaliserade, utan att dessutom hitta vägar att nå dem och att erbjuda stöd och hjälp. Detta är helt i enlighet med kyrkohandboken och inledningsorden till diakonvigning; En diakon skall uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd. Diakonernas uppsökande uppdrag är således utgångspunkten för de omvärldsanalyser och diakonala inventeringar som blivit ett allt vanligare instrument för diakonal utveckling från 90-talet och framåt. Så här skriver exempelvis Tord Harlin år 1999 i förordet till ett material som ska hjälpa församlingarna i Uppsala stift att genomföra sociala kartläggningar;

Diakonen är en brobyggare som *söker* och finner människor i nöd – och som åtgärdar nöden. Antingen själv eller med hjälp av andra.²⁶

Tolkningen av ett relevant diakonalt arbete

Den här studien av Farsta församling är en kort uppföljande studie av en omfattande diakonal inventering som genomfördes i församlingen år 2000. Resultaten från den tidigare diakonala inventeringen presenterades dels separat i rapporten ”Medan tid är... En diakonal inventering i Farsta församling” och ingick dessutom i en sammanfattande analys av sex diakonala inventeringar i den akademiska avhandlingen ”Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk analys av ett diakonalt dilemma” från 2006.

Ett första grundläggande antagande för de diakonala inventeringarna har varit att Svenska kyrkans diakonala uppdrag är att i ord och handling bistå dem som är i socialt utsatta och marginaliserade livssituationer. Mot bakgrund av detta har ett andra grundläggande antagande varit att ett relevant diakonalt arbete är ett arbete där församlingens prioriteringar och insatser är i överensstämmelse med behov som finns i församlingens närområde, behov som således svarar upp mot församlingens uppdrag att bistå särskilt utsatta. De diakonala inventeringarna bygger på ett omfattande intervjumaterial och genomförs i tre steg; för det första identifieras såväl befintliga som befarade tillkortakommanden i de offentliga insatserna som riktades till särskilt utsatta grupper i församlingarnas närområden. För det andra identifieras eventuella förväntningar lokala aktörer har på församlingens insatser utifrån den rådande situationen. För det tredje analyseras överensstämmelsen mellan dessa eventuella förväntningar på insatser för utsatta grupper i behov

---

²⁶ Harlin, T. (1999) ”Förord” i Murray, B. & R-M Rönnblom *Diakonala utmaningar. Ett reflexionsmaterial*. Uppsala: Uppsala stift.

av särskilt stöd å ena sidan, och församlingarnas pågående diakonala arbete och önskvärda diakonala prioriteringar å den andra.

År 2000; Ett uppsökande diakonalt arbete – mot nya målgrupper och med nya förtecken

Resultaten från den sammanfattande analysen av samtliga sex diakonala inventeringar visade att ett relevant diakonalt arbete, enligt meningens ovan, sällan eller aldrig utfördes i de studerade församlingarna, inklusive Farsta församling. Resultaten visade att den diakonala utveckling församlingarna eftersträvade, snarare prioriterade mer resursstarka men kyrkligt distanserade församlingsbor framför att behålla verksamheter för äldre eller att utveckla nya insatser för särskilt utsatta. Runt millennieskiftet då inventeringarna genomfördes, skapade de förändrade relationerna mellan stat och kyrka oro i församlingarna, och det föreföll framför allt vara rädslan för en försämrad ekonomi såväl som för en utdöende församlingkärna som drev fram de nya prioriteringarna. En ur församlingarnas perspektiv relevant diakonal verksamhet skulle framför allt rikta sig till för församlingarna nya grupper på nya arenor. Den övergripande utmaningen var att skapa en ny bild av en församling möjligt att identifiera sig med för dem församlingen var mest rädda att mista – aktiva människor mitt i livet. Nyckelord i denna strävan efter att motverka en ytterligare marginaliserad position blev följaktligen ord som ”utåtriktat”, ”uppsökande” och ”samverkan”. Betoningen av diakonernas uppsökande arbete och brobyggande funktion kvarstod, men fokus kom att riktas mot nya och mer resursstarka grupper av församlingsbor istället för de utsatta grupper som Lindström menade skulle motivera den fältinriktade diakonens arbete. Ett *diakonalt* arbete uppfattades inte svara mot den äldreverksamhet många av diakonerna i de undersökta församlingarna bedrev, utan sågs snarare vara det uppsökande arbete som andra medarbetare, enskilda präster och församlingspedagoger, riktade mot nya grupper på för församlingen nya arenor.

Det ömsesidiga mötet med dem som är oss lika

Resultaten från analysen visade dessutom att medarbetare i församlingarna betonade värdet av den *ömsesidighet* som kan uppstå i mötet mellan jämlika personer. Det fanns en önskan om att möta församlingsbor som var medarbetarna ”lika” – aktiva människor, sökande och i strävan efter att få livspusslet att gå ihop. I mötet med socialt marginaliserade och utsatta, ”udda kufar” som en medarbetare menade virvlade in i församlingen men som ingen ”ville vara vän med”, trängdes den eftersträvansvärda ömsesidigheten undan för att istället lämna plats för *problem*.

Betoningen av ömsesidighet har sedan slutet av 1990-talet funnits i en av de vanligast förekommande diakonidefinitionerna, utarbetad av Sveriges Kristna Råd. Där definieras diakoni som ”uppdraget till kyrkan grundad i Kristi kärlek, att genom delaktighet, respekt och *ömsesidig solidaritet* möta varandra i utsatta livssituationer.”²⁷ Ett sådant sätt att definiera uppdraget kan betraktas som klart legitimerade när det gäller medarbetares önskan om att prioritera det jämlika mötet. Definitionen får emellertid en helt annan innebörd om diakonerna ska förväntas möta och bistå människor i en särskilt utsatt livssituation. Att mötas i ömsesidig solidaritet - ”är inte det en i vissa situationer orimlig förväntan på diakonins mottagare?” frågar sig exempelvis Erik Blennberger i en text om diakoners omsorg och livsideal.²⁸

Om det, som vi sett, har skett en utveckling där 1980 och – 90-talets betoning på ett fältinriktat arbete med syfte att nå de mest utsatta runt millennieskiftet hade lämnat plats för ett annat synsätt där samverkan och ömsesidighet var ledorden för ett utåtriktat arbete gentemot mer resursstarka men kyrkligt distanserade församlingsbor, visar resultaten från Farsta församling år 2012 på en utveckling som tagit ett steg åt ett helt annat håll. *Stegen är inte längre riktade utåt, utan tillbaka till församlingshemmet.*

År 2012; Borta bra, men hemma bäst – en steg fram, eller ett steg tillbaka?

I ett av citaten ovan från slutet av 1990-talet beskriver Bengt Wadensjö diakonin som kyrkans framtidsväg, vägen som skulle leda kyrkan vidare - bort från en verksamhet utformad för dem som själva sökte sig till kyrkan. I Farsta församling år 2012 är detta istället målet; att ta emot just dem som på egen hand vill och väljer att komma till församlingen. De som är föremål för medarbetarnas, inklusive diakonernas, insatser, stöd och omsorg är således framför allt de församlingsbor som vill, kan, orkar, törs, känner- och kommer till församlingens öppna miljöer, olika aktiviteter och gudstjänster. Vid sidan om hembesök i samband med förrättningar, besök på äldreboenden och vissa skolor bedrivs inget uppsökande arbete, varken till bostadsområden där det finns stora sociala behov eller till andra församlingsbor än de som själva väljer att komma. Utmaningen är inte att gå ut, utan att skapa ett hem att återvända till. För vem?

Den trygga kärnfamiljen i den stora borgen

I den sammanfattande analysen av de sex diakonala inventeringarna framkom tydligt att den psykosociala miljön i församlingarna lämnade mycket övrigt att önska. Ensamarbete, stress,

---

²⁷ *Barmhärtighet och solidaritet* (1999). Sveriges Kristna Råd

²⁸ Blennberger, E. (2012) ”Omsorg och livsideal” i G. Silfverberg (red) *Värdegrunder i kyrka, diakoni och samhälle. En antologi från Ersta Sköndal högskola*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

konflikter, småpåvar på egna isolerade verksamhetsöar, dåligt ledarskap, avsaknad av kommunikation och av samarbete såväl internt som externt var några av de brister som lyftes fram. Församlingarna stod inför nya utmaningar, inte minst de eventuella effekterna av milleniereformen, men den grundläggande förutsättningen för att kunna möta dessa utmaningar saknades. Om inte den interna miljön förbättrades väsentligt, skulle inget reellt framtidsarbete eller konstruktivt visionärt tänkande kunna komma till stånd. Den uppföljande studien visar en helt annan bild av arbetsmiljön i Farsta församling idag än vad som beskrivs ovan. Majoriteten medarbetare sägs vara nöjda och det talas om en vision om ett ”skönare liv” som alla medarbetare kan omfatta och omsätta i sina olika arbetsuppgifter, om tydliga mål, en ömsesidig respekt, mindre stress men ett mer effektivt arbete. Det finns stort utrymme för medarbetarna att utveckla nya verksamheter eller aktiviteter bara dessa har en klar förankring i hur Farsta församling vill vara kyrka. Tillståndet av icke-dialog som den sammanfattande analysen visade var så påtagligt i de sex församlingarna runt millenieskiftet har brutits. Men om utvecklingen i Farsta församling har bidragit till att skapa ett gott hem för medarbetarna, utfärdas en varning för att samma hem kan bli en bekvämlighetens borg som medarbetarna ogärna lämnar. Fokuseringen på församlingshemmen kan således vara ett mynt med två sidor; å ena sidan kan den ha bidragit till en bättre arbetsmiljö genom att tillåta ett mer koncentrerat arbete, å den andra riskerar medarbetarnas kontaktytor till och aktiva deltagande i närområdet minska, en utveckling som även ett lågprioriterat uppsökande arbete mot nya grupper i andra delar av församlingen kan tänkas påskynda. Det finns även synpunkter på att det ibland kan bli väl många medarbetare involverade i vissa aktiviteter, och ett exempel som nämns är Kornet där ett fåtal besökare kan vara omgivna av såväl medarbetare som frivilliga.

Ett nytt diakonalt uppdrag; att stanna hemma och ta emot dem som själva väljer att komma?

I Farsta församling ställs det grundläggande antagandet för diakonala inventeringar ur spel. Med en uttalad prioritering av dem som på egen hand söker sig till församlingen blir det inte överensstämelsen mellan behoven i församlingens närområde och det diakonala arbete som bedrivs som utgör måttstocken för ett relevant diakonalt arbete. Ett relevant diakonalt arbete är istället ett arbete i överensstämmelse med det sätt på vilket Farsta församlingen vill vara kyrka.

Det diakonala uppdraget att söka upp, stödja och hjälpa dem som är i ”kroppslig eller själslig nöd” som skulle kunna beskrivas som *proaktivt och selektivt* blir istället *reaktivt och inklusivt*; diakonernas uppdrag i Farsta församling är att finnas till hands, i församlingens öppna miljöer,

för dem som själva väljer att komma dit. Ett sådant *inklusive* uppdrag löper risk att bli *exklusivt*; för det första om diakonernas insatser riktas till ett begränsat antal besökare, för det andra om dessa besökare utgör mer resursstarka församlingsbor. Samtidigt utmanar Farsta församling på ett spännande sätt relationen mellan den diakonala retoriken och praktiken. För det första genom att i klartext prioritera ett diakonalt arbete som i likhet med många andra församlingar i huvudsak bedrivs i församlingshemmen – snarare än att vidmakthålla retoriken om ett utåtriktat uppsökande arbete som sällan kommer till stånd. För det andra genom att i praktiken öppna upp församlingshemmet för grupper som annars är vanligast förekommande i den diakonala retoriken; personer med missbruk, och/eller hemlöshet, och/eller psykisk sjukdom/skörhet – den sammanfattande analysen av de diakonala inventeringarna i sex församlingar visade att detta var grupper som i regel var låg eller helt bortprioriterade i församlingarna - samt att anställa diakoner med en särskild erfarenhet av och kompetens för att arbeta med den aktuella problematiken. För det tredje genom att driva en verksamhet för utsatta grupper som genererar ny kunskap och nya frågor om den uttalade meningen med- och metoden för arbetet.

En förändringens miljö för de minst förändringsbenägna?

Farsta församling driver således en diakonalt symboladdad verksamhet i församlingshemmets mitt – för människor i en socialt utsatt situation där missbruk, hemlöshet, psykisk sjukdom eller skörhet är återkommande inslag. Utvecklingen av Kornet har å ena sidan synliggjort den rädsla som medarbetare i Svenska kyrkan har för socialt utsatta människor och för effekterna av deras ökade närvaro i församlingen, men utvecklingen av Kornet har å den andra inneburit ett brott både mot denna rädsla och mot det tidigare tillstånd av icke-dialog som var kännetecknande för de sex församlingarna. Frånvaron av intern dialog om framför allt den diakonala verksamheten var påtaglig runt millennieskiftet, trots att den diakonala verksamheten tillskrevs ökad betydelse i synnerhet efter de förändrade relationerna mellan stat och kyrka.

Resultaten från den uppföljande studien visar med stor tydlighet på den tunga uppgiften att vara en miljö som varje vecka härbärgerar en ganska konstant grupp av besökare med en tung social problematik. Att *bara vara* miljö timmavis varje vecka med samma personer uppfattas som synnerligen påfrestande. Att dessutom sägas vara en *miljö för förändring* för människor i en livssituation med den kanske minsta förändringspotentialen riskerar att bli ytterligare en pålaga i en redan tung uppgift. Den återkommande betoningen på ”förändring” är svår att uppfatta som något annat än ett sätt att legitimera verksamheten. Kornets besökare är till största delen personer med en lång och gissningsvis väldokumenterad historia av insatser från socialtjänst, psykiatri och

boenden inom exempelvis Stockholms stadsmission. Även om Kornet som miljö med den kontinuerliga kontakten med personal och frivilliga och erbjudandet om social rådgivning med all säkerhet skapar trivsel och har en positiv effekt för besökarna, skapar sättet att tala exempelvis om den ommöblering som sker som en *metod för förändring i en trygg miljö* eller som ett sätt att *motverka en institutionaliserad verksamhet*, en onödig och ny retorik om innebörden av det arbete som bedrivs. Tvärtom lyfter teamet på Kornet fram en rad konkreta områden där de menar att en strategisk utveckling är nödvändig om inte verksamheten ska stagnera. Det handlar bland annat om samverkan med socialtjänsten, dokumentation och utvärdering av verksamheten, kunskapsförmedling/kunskapsutveckling om sociala frågor inom medarbetarlaget och utökad volontärmedverkan. Det saknas emellertid tid och utrymme för ett sådant utvecklingsarbete idag vilket väcker adekvata frågor om vilken verksamhet Kornet kommer att vara i morgon. Denna fråga kommer dessutom att aktualiseras av det förändringsarbete som Stockholms hem genomför i stadsdelen Hökarängen med målet att göra området attraktivt för nya boende och näringsidkare. En effekt av detta kommer gissningsvis bli att bli att personer som idag utgör en stor del av Kornets besökare, slarvigt uttryckt ”a-laget”, med tiden kommer att vistas allt mindre i Hökarängens centrum och till följd av detta bli mindre frekventa besökare på Kornet.

”Vi finns här, och alla är välkomna hit!”

Enligt kyrkoordningen är församlingens grundläggande uppgift att utöva diakoni, en uppgift som innefattar men som också går utöver de enskilda diakonernas arbete. Den övergripande diakonala prioriteringen för Farsta församling ska enligt församlingsinstruktionen vara utsatta barn och unga. Denna övergripande prioritering har anpassats till det sätt på vilket Farsta församling vill vara kyrka – och att vara kyrka i Farsta innebär framför allt att skapa öppna miljöer i anslutning till församlingens tre kyrkor samt att rikta uppmärksamheten mot och anpassa utbudet av verksamheter till dem som vill komma och som kommer dit. På frågan om ett av församlingens distrikt vänder sig till särskilt utsatta barn och unga och deras föräldrar, ger en medarbetare tydligt uttryck för detta och svarar; ”Vi finns här, och alla är välkomna hit!” Det innebär att det (vid sidan av Humlan, gruppverksamheten för barn och ungdomar som lever i en familj där någon är beroende av alkohol eller droger som drivs i samarbete med socialtjänsten och Fjärilen, för barn i sorg, verksamheter som fanns redan för 12 år sedan samt skolkontakter) inte finns något uppsökande arbete eller någon riktad satsning för nå eller att skapa nya kontaktytor gentemot sköra föräldrar, utsatta barn och unga. Även om det gissningsvis finns ett utrymme för föräldrar och barn med särskilda behov i det årliga familjeläger församlingen arrangerar, så finns det andra utsagor av medarbetarna som tydligt talar om att detta är grupper som de vanligtvis inte möter i

sina verksamheter idag. Ett sådant exempel är uppfattningen att utsatta ungdomar inte får störa eller förstöra verksamheter, så som tidigare skett, för de ”fina” ungdomar som vill komma till kyrkan, ett annat att det uppsökande arbetet gentemot unga kan ske via nätet - vilket emellertid är svårt att se som en ersättning för kontakten med unga IRL – och ett tredje att det finns ett gemensamt diakonalt förhållningsätt som går ut på att medarbetarna har en gemensam vilja att ”se” utsattheten i sina distrikt, hos barn och unga de möter och inte bara tro att allt är bra...

Förutsättningar att uppnå Prio 1

Intervjuer med ett antal aktörer i församlingens närområde, visar emellertid att det finns en rad områden där församlingen skulle kunna bistå särskilt utsatta grupper av barn och unga.²⁹ Intervjuerna visar för det första på tilltron till en församling som upplevs innovativ och tillförlitlig i sina insatser. Detta är gissningsvis uppfattningar som delvis hänger samman med erfarenheter av och samarbete runt Humlan men också erfarenheter av att fattiga föräldrar fått såväl ekonomiskt stöd som annat stöd framför allt via Kornet. Intervjuerna visar för det andra på att det finns insatser som bedöms vara lämpliga för församlingen att utföra. Det finns ett stort behov av socialt stöd inom Farsta, menar flera. Det är ett stadsdelsområde som särskiljer sig som ett statistiskt sett utsatt område med många unga föräldrar och fattiga barn. Det finns vissa områden och gator i Fagersjö och Farsta strand som företrädare beskriver som fattiga, där det finns ”smutsiga, trasiga barn med dåliga tänder.” En företrädare pekar dessutom på en samhällsutveckling i stort som inte gagnar barnen, tvärtom menar hon, och säger att det finns allt ensamma barn, utsatta för övergrepp i olika former och utan vuxenstöd. Det flera lyfter fram är behovet av grupper för såväl vuxna som unga med olika behov. Det finns ett behov av grupper för bland annat ”svaga” föräldrar och för barn och unga som lever med familjer inbegripna i vårdnadstvister. Det finns ett generellt behov av bra sociala sammanhang för unga med olika diagnosjukdomar som tenderer att bli ensamma och isolerade, för unga flickor som är i behov av att stärka sin självkänsla men också för ensamkommande flyktingbarn (det finns tre olika boenden för dessa unga i Farsta). Det finns dessutom ett behov av existentiella samtal för människor i en socialt utsatt livssituation och för människor i akut kris. Om det redan idag finns sådana att tillgå skulle församlingen kunna vara bättre på att ge information om detta så att exempelvis familjebehandlare och andra vet att de kan hänvisa enskilda dit. Det finns dessutom andra tankar på samarbete och församlingen skulle exempelvis kunna erbjudas viss handledning vid behov i samband med familjeläger.

---

²⁹ Intervjuer genomfördes med verksamhetschef för Barn och ungdomspsykiatri i Hökarängen, enhetschef och fem familjebehandlare, enhetschef familjestödsenheten vid socialförvaltningen i Farsta samt företrädare för Bästa Svängen Hökarängen och projektet Levande Hökarängen.

Bilden av Tredjedelsförsamlingen?

Farsta församling skulle kunna beskrivas som en tredjedelsförsamling som inrymmer allt som ”behövs” för att vara en trovärdig församling år 2012;

Den gudstjänstfirande församlingen upprätthåller kyrkolivets centrum, och erbjuder ett andligt hem. Det diakonala flaggskeppet Kornet ger legitimitet och signalerar ett radikalt socialt arbete riktat mot socialt utsatta och marginaliserade grupper samtidigt som verksamheten utan större utmaningar rullar på och erbjuder ett begränsat antal väl kända besökare en trygg tillflykt och tillhörighet. Den sekulariserade vardagskyrkan upprätthåller kontaktytorna gentemot kyrkligt distanserade församlingsbor genom att erbjuda social gemenskap och aktiviteter som fångar deras engagemang. Frågan är om dessa olika ”tredjedelar” är separata entiteter snarare än korresponderande kärn? Att de snarare svarar mot olika grupper av församlingsbor än mot de olika dimensionerna i församlingens grundläggande uppdrag att fira gudstjänst, utöva diakoni och mission?

Sekularisering och sakralisering?

Kanske skulle man kunna säga att det finns två parallella trender i den utveckling Farsta församling genomgått under de senaste 12 åren. För det första tycks församlingen lyckats med det som till största delen var en vision år 2000, att bli något av en vardagskyrka med ett utbud av aktiviteter och insatser som anpassats till och förmått engagera kyrkligt ”svala” församlingsbor.

Om en sådan utveckling kan beskrivas i termer av latent sekularisering, i meningen att aktiviteter ”töms” på uttalat eller profilerat kristet innehåll som kan stöta bort dessa ”kyrkofrämmande” skulle fokuseringen på församlingshemmet, för det andra, kunna beskrivas som ett manifest försök till det motsatta, till sakralisering. Församlingen har på ett uttalat och målmedvetet sätt centrerat verksamheter och öppna miljöer kring församlingens kyrkobyggnader och genom att ange riktningen ”hem” snarare än ”ut” är signalerna tydliga; kyrkan och gudstjänsten är – i allt – centrum. Denna utveckling har även inneburit en kursändring för det diakonala arbetet; alla insatser koncentreras till de öppna inklusiva miljöerna i församlingshemmen och det bedrivs inget uppsökande utåtriktat arbetet mot dem som inte själva kan, vet, vill eller klarar av komma till eller vistas i dessa miljöer. Frågan är hur denna utveckling på sikt kommer att påverka utförandet av det diakonala uppdraget. Om detta uppdrag även fortsättningsvis inriktas på dem som på egen hand söker sig till församlingens öppna ”rum” och verksamheter, är frågan vilka som framgent kommer att utgöra diakonins prioriterade målgrupper, och som får ta del av församlingens stöd, hjälp och gemenskap. Förhoppningsvis kan en uppföljande studie genomföras om ytterligare tio år och ge en ny spännande inblick i hur en av Svenska kyrkans församlingar förändras över tid. Förändrade ekonomiska villkor kommer med all säkerhet att påverka förutsättningarna för Farsta församling att driva diakonal verksamhet. Vid tiden för den här studien, 2012 – 2013, är den stora frågan för Svenska kyrkan och de kyrkliga församlingarna hur de ska möta en förändrad ekonomisk situation och i vilken mån det finns en ny möjlig roll att anta som aktörer på en välfärdsmarknad. Om tio år vet vi hur Farsta församling valt att besvara den frågan. Gissningsvis kan vi även ana vilka konsekvenser valet har fått för den diakonala verksamheten. Den studien ser jag redan fram emot!

Referenser

- Ahlstrand K & Smedberg N 2003: Håll samman periferi och centrum. I *Svensk kyrkotidning* nr 11-12, årgång 99.
- Alwall J & Gustafsson G Pettersson T 1991: *Svenska kyrkans medlemmar om kyrka – statfrågan: en intervjuundersökning*. Allmänna förlaget, Stockholm.
- Alwall J & Geyer K 1991: *Kyrkofolket och diakonin. Attityder till kyrkans diakoni i tre västsvenska församlingar*. Tro och Tanke 1991:6, Svenska kyrkans forskningsråd, Uppsala.
- Björklund, K. & C. Sandahl, H. Stenow 2004, *Exposure – att utsätta sig för utsatthet*, Arcus förlag, Lund.
- Blunt, A & R. Dowling (2006) *Home*. London: Rutledge
- Bromander J & Engle C Linde S 2001: *Församlingsdiakoni. Inventering av diakonin inom Svenska kyrkan*. Nämnden för kyrkolivets utveckling, Uppsala.
- Bromander J 2003: *Utträden som utmanar. Analys av de processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan*. Svenska kyrkans utredningar 2003:2, Uppsala.
- Bromander J 2005: *Medlem i Svenska kyrkan – en studie kring samtid och framtid*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Bäckström A 1994: *För att tjäna. En studie av diakoniuppfattningar hos kyrkliga befattningshavare*. Svenska kyrkans utredningar, 1994:1, Uppsala.
- Bäckström A 1996: *Diakoni mellan kyrka och samhälle*. I *Diakoni och diakonat i dagens Europa*, Samariterhemmets skriftserie 1996:1, Uppsala.
- Edqvist G 2000: *Från kyrkolag till kyrkoordning*. Verbum förslag, Stockholm.
- Ekstrand T 1999: Politisk diakoni. I *Svensk kyrkotidning*, nr 18-19, årgång 95.
- Engel C 1997: *Diakoni mellan kyrka och samhälle. En studie av socialtjänstens förväntningar på Svenska kyrkans sociala, diakonala arbete*. Uppsats. Teologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Engel C 2002a: *För en ny tid? Förskjutning eller förnyelse – en inventering av diakonins dilemma*. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 20, Ersta Sköndal högskola, Stockholm.
- Engel C 2002b: *Se det som är. Diakonal inventering i brytningstid*. Sköndalsinstitutets metodbokserie nr 3, Ersta Sköndal högskola, Stockholm.
- Engel C 2006: *Svenska kyrkans diakonala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Ersta Sköndal högskola, Stockholm.
- Engström B 1996: *Storstadens utmaningar – kyrkliga strategier över tusenårsskiftet*. Verbum, Stockholm.
- Jeppsson Grassman, E & A. Taghizadeh Larsson (2012) *Som ett andra hem? Svenska kyrkan i en tid av globalisering och äldremigration*. Skrifter från NISAL Nr 8. Linköping: Linköpings universitet
- Gustafsson G & Pettersson T 1990: *Församlingsstrategier och den kyrkliga sedens styrka. Religion och samhälle*, 1990:7, Stockholm.
- Gustafsson G & Pettersson T 2000: *Kyrkovalet 2001 – demografiska och ideologiska faktorer påverkar deltagandet*. I *Folkelig förankring – demokrati inom Svenska kyrkan. En festskrift till Bengt Kindbom*, Verbum förlag, Stockholm och Svenska kyrkans församlingsnämnd, Uppsala.
- Gustafsson G 2000: *Hur och var skall folkkyrkan vara?* I Gustafsson G & Pettersson T (red): *Folkekyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*. Verbum, Stockholm.
- Hallonsten S 1995: *Diakoni. Vår tro i handling*. Arcus, Lund.
- Hammond P E 2000: *The Dynamics of Religious Organizations: The Extravasation of Sacred and Other Essays*. Oxford University Press, Oxford.

- Hillert S & Straarup J 1998: DEL I. I Hillert S & Straarup J Ytterberg C-B (red): *Folkekyrkans mötesplatser. Inför prästmötet 1998*. Skrifter från Västerås stift 2:1998, Västerås.
- Larsson A-M & Linde S (red) 2005: *Sök mitt ansikte. Diakoni i Strängnäs stift*. Strängnäs stift, Strängnäs.
- Lindström, H-E (1986) *Ut-maningen. En handbok för kyrkans fältarbetare*. Göteborg: Verbum förlag
- Murray B & Rönnblom R-M 1999: *Diakonala utmaningar. Ett reflexionsmaterial*. Ärkestiftets skriftserie, Uppsala.
- Nordstokke K 1998: *Diakonien hvardag*. Verbum forlag, Oslo.
- Olofsgård K 2002: Oklarheter i karitativ profilutbildning. I *Svensk kyrkotidning*, nr 38 – 39, årgång 98.
- Olofsgård K 2003: *Professionell eller perspektivbärande? Om diakoners yrkesidentitet*. Magisteruppsats. Institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola, Stockholm.
- Pettersson T 2002: Mellan religion och politik. I Dahlgren K & Hamberg E Pettersson T (red): *Religion och sociologi. Ett fruktbart möte. En festskrift till Göran Gustafsson*. Religio 55, Teologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.
- Sandahl C (1998): *Diakoners arbete – en studie av innehållet i diakoners arbete och styrdokumentens påverkan*. Uppsats. Linköping: Institutionen för pedagogik, Linköpings universitet.
- Shiner L 1967: The meaning of secularization. I *International Yearbook for the Sociology of Religion. Sociology of Religion: Theoretical Perspectives (II)*, Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen.
- Smedberg N 2004: Med fokus på utsattheten. I *Svensk kyrkotidning*, nr 11 – 12, Årgång 100.
- Straarup J 1998: Bilden av församlingen. I Hillert S & Straarup J Ytterberg C-B (red): *Folkekyrkans mötesplatser. Inför prästmötet 1998*. Skrifter från Västerås stift 2:1998, Västerås.
- Stål R 1997: *De mest utsatta. Om människors kapacitet och behov av socialt stöd*. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 6, Ersta Sköndal högskola, Stockholm.
- Svenska kyrkan och uppgiften. Diakoni* 2000: Svenska kyrkans nämnd för kyrkolivets utveckling, Uppsala.
- Svensson E-L 2002: Diakonal oration. I *Ditt ansikte söker jag*. Publikationer från Växjö stift nr 8, Växjö.
- Säfström B 1994: Utmaningar och förväntningar på församlingsdiakonin. I *Församlingsdiakoni i fokus*. Mitt i församlingen 1994:9, Svenska kyrkans församlingsnämnd och Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Uppsala.
- Thompson J D 1967/1988: *Hur organisationer fungerar*. Bokförlaget Prisma, Stockholm.
- Tegborg L 1978: *Församlingen – vision och verklighet*. Kyrkvägens förslag, Skara.
- Wadensjö B 1986: *Kyrkans framtidsväg – diakoni*. Verbum, Göteborg.
- Wardhaugh, J. (1999) The unaccommodated woman; Home, homelessness and identity. *The Sociological Review* 47 (1), 91-109